

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра права, національної безпеки та європейської інтеграції

Кваліфікаційна робота магістра

на тему

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ ІНКЛЮЗИВНОЮ ПРОФЕСІЙНО-
ТЕХНІЧНОЮ ОСВІТОЮ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Виконала студентка 2 курсу,
групи ППГЗ-2-24
Спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічна політика і управління в
умовах гібридних загроз»

_____ Олена ШЕПТУХА

Науковий керівник роботи:
доктор юридичних наук, доцент

_____ Світлана КЛІМОВА

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ	15
1.1. Аналіз наукових підходів до інклюзивної професійної освіти в Україні та за кордоном	15
1.2. Етапи становлення правового регулювання загальної середньої освіти для осіб з інвалідністю	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ..	27
2.1 Моніторинг стану та проблем функціонування спеціальних закладів загальної середньої освіти	27
2.2 Інклюзивна освіта ветеранів війни в закладах професійної освіти .	30
2.3 Система внутрішніх і зовнішніх викликів розвитку професійної (професійно-технічної) освіти України в умовах воєнного та післявоєнного відновлення	33
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	38
3.1 Інноваційні підходи до освіти ветеранів: функціонал і перспективи онлайн-платформи	38
3.2 Перспективи реалізації державної політики під час навчання ветеранів війни.....	45
ВИСНОВКИ.....	56
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ	68

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- ДЗО – Державна служба зайнятості України
- ЄС – Європейський Союз
- ЗВО – Заклад вищої освіти
- ЗЗСО – Заклад загальної середньої освіти
- ЗО – Заклад освіти
- КМУ – Кабінет Міністрів України
- Мінветеранів – Міністерство у справах ветеранів України
- МОН України – Міністерство освіти і науки України
- МКФ – Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я
- ООП – Особливі освітні потреби
- П(ПТ)О – Професійна (професійно-технічна) освіта
- ПТО – Професійно-технічна освіта
- РНК – Рамка національних кваліфікацій
- УБД – Учасник бойових дій
- ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг
- ІКТ – Інформаційно-комунікаційні технології
- МОМ – Міжнародна організація з міграції
- НМК – Навчально-методичний комплекс
- НУШ – Нова українська школа
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ППП – Публічно-приватне партнерство

ВСТУП

Актуальність дослідження. Право на освіту є однією з фундаментальних конституційних гарантій в Україні. Відповідно до статті 53 Конституції України держава забезпечує доступність і безоплатність професійної (професійно-технічної) освіти в державних і комунальних закладах освіти, що визначає її ключову роль у формуванні людського капіталу та соціально-економічному розвитку суспільства. В умовах сучасних трансформацій, зумовлених цифровізацією, змінами на ринку праці та воєнними викликами, значення професійної освіти суттєво зростає, оскільки саме вона забезпечує підготовку кваліфікованих кадрів, здатних оперативно реагувати на потреби економіки.

Особливої актуальності в Україні набуває питання забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, що загострилося в умовах воєнного стану. Ратифікація Конвенції про права осіб з інвалідністю та Факультативного протоколу до неї Законом України від 16 грудня 2009 року № 1767-VI закріпила міжнародні зобов'язання держави щодо заохочення, захисту та реалізації прав людей з інвалідністю, зокрема у сфері освіти. Відповідно до положень цієї Конвенції держава має забезпечувати інклюзивну освіту на всіх рівнях, створюючи умови для рівного доступу, безбар'єрного середовища та індивідуалізації освітніх траєкторій.

На сьогодні навчання осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення у закладах професійної (професійно-технічної) освіти здійснюється на основі комплексного нормативно-правового регулювання, зокрема законів України «Про освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про повну загальну середню освіту», а також Порядку організації інклюзивного навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 636. Важливе методологічне та стратегічне значення мають також Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період

до 2030 року та Концепція реалізації державної політики у сфері професійної (професійно-технічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року, які визначають довгострокові орієнтири розвитку інклюзивної та конкурентоспроможної системи ПТО.

Відповідно до статті 42 Закону України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» держава гарантує особам з інвалідністю та особам з особливими освітніми потребами здобуття професійної освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям, а також закріплює за ними переважне право на зарахування до закладів професійної освіти за інших рівних умов. Це свідчить про формування в Україні нормативних засад інклюзивної професійної освіти, однак їх практична реалізація залишається складною та нерівномірною.

На сучасному етапі розвитку України особливо гостро постає проблема дефіциту робітничих кадрів і зниження мотивації молоді до здобуття професійної освіти. Повномасштабна війна суттєво посилила ці тенденції: значна частина молоді орієнтується на здобуття освіти за кордоном, що негативно впливає на престиж професійно-технічної освіти та призводить до незадоволення потреб внутрішнього ринку праці. Як зазначається в наукових дослідженнях, рівень розвитку професійної освіти безпосередньо пов'язаний із соціально-політичною стабільністю, економічною конкурентоспроможністю та національною безпекою держави [13].

Попри складні умови воєнного часу, освітній процес в Україні триває, а професійна освіта потребує глибокої модернізації та оновлення управлінських підходів. Державна політика у сфері професійної освіти розглядається як складова загальної освітньої політики, спрямованої на формування стратегічних цілей, нормативно-правове забезпечення та визначення пріоритетних напрямів розвитку системи освіти [3]. Реалізація Концепції «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року має стати основою для реформування системи ПТО, підвищення якості

підготовки кваліфікованих робітників, сприяння їх працевлаштуванню та гармонізації національних стандартів із міжнародними вимогами [36].

Окремого значення в сучасних умовах набуває проблема соціальної та професійної реінтеграції ветеранів війни. Повномасштабна збройна агресія проти України призвела до безпрецедентного зростання чисельності ветеранів: станом на кінець 2024 року близько 3 % дорослого населення країни ідентифікували себе як ветерани, більшість з яких перебувають у працездатному віці. Водночас близько 30 % ветеранів мають труднощі з працевлаштуванням, майже 60 % відчують нестачу доходів, а значна частина не поінформована про можливості професійного навчання та перепідготовки [24]. Це зумовлює необхідність формування системної державної політики, спрямованої на розвиток людського потенціалу ветеранів.

Одним із найбільш ефективних інструментів повернення ветеранів до активного цивільного життя є залучення їх до освіти та професійної діяльності. Законодавство України гарантує учасникам бойових дій цільову підтримку для здобуття професійної та вищої освіти, що створює правові передумови для перекваліфікації, професійного зростання та соціально-економічної адаптації [2]. Водночас особливу роль у цьому процесі відіграє сфера фізичної культури і спорту як засіб психологічної та фізичної реабілітації ветеранів. Державна політика визнає ветеранський спорт інструментом відновлення, соціальної інтеграції та підвищення мотивації захисників, що підтверджується високим попитом на відповідні програми та ініціативи [1; 19].

Таким чином, поєднання освіти та фізичної культури і спорту формує взаємодоповнювану модель реінтеграції ветеранів війни, у межах якої освіта забезпечує професійну самореалізацію та зайнятість, а спортивна діяльність – відновлення фізичного і психологічного стану та соціальних зв'язків. Зазначене зумовлює актуальність комплексного наукового дослідження правових, організаційних та управлінських засад розвитку професійної освіти,

інклюзивного навчання та освітніх програм для ветеранів війни в сучасних умовах.

Ступінь дослідженості проблеми. Проблематика управління інклюзивною професійно-технічною освітою в Україні є міждисциплінарною та охоплює питання публічного управління, освітньої політики, соціальної інтеграції, прав людини та національної безпеки. Аналіз наукових джерел свідчить, що окремі аспекти цієї тематики достатньо широко представлені в наукових дослідженнях, однак комплексне осмислення механізмів управління інклюзивною професійно-технічною освітою саме ветеранів війни залишається фрагментарним і потребує подальшого розвитку.

Значний внесок у теоретичне осмислення інклюзивної освіти зроблено в працях українських науковців, які сформували її концептуальні засади як людиноцентричної моделі. Зокрема, А. А. Колупаєва та О. М. Таранченко розглядають інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципах недискримінації, рівного доступу та врахування індивідуальних потреб здобувачів освіти, наголошуючи на провідній ролі держави у створенні організаційних і управлінських умов реалізації права на освіту [16]. У контексті сучасних суспільних трансформацій Ю. О. Любунь акцентує на нормативній неузгодженості, кадровому дефіциті та обмеженості ресурсів, підкреслюючи потребу в ефективних механізмах координації дій органів влади, закладів освіти та громадянського суспільства [21].

Окремий блок досліджень присвячений розвитку професійно-технічної освіти. Р. А. Калениченко та Ю. Д. Червяк вказують на структурні дисбаланси системи ПТО, зниження її престижу та невідповідність освітніх програм потребам ринку праці, наголошуючи на необхідності модернізації з урахуванням зростання потреб у перекваліфікації населення [2]. Подібні підходи містяться у працях М. Ф. Зяйлик та Г. Б. Машлій, які розглядають завдання державної політики у сфері ПТО крізь призму воєнних викликів і кадрового дефіциту [13].

Проблематика професійної та соціальної реінтеграції ветеранів війни формується як окремий науковий напрям. О. Пижов і В. Петрунін доводять, що поєднання освітніх програм із фізкультурно-спортивною реабілітацією сприяє відновленню ветеранів і формуванню нових професійних компетентностей [3]. Економічні аспекти перекваліфікації аналізують С. Котенко та Е. Богдан, які наголошують на низькому охопленні програмами навчання, формалізмі освітніх інструментів і відсутності системного кар'єрного супроводу, обґрунтовуючи необхідність людиноцентричної моделі державної політики [4]. Практичний вимір проблеми підтверджують дані Державної служби зайнятості України: у 2024–2025 роках навчальні програми пройшли понад 4 тис. ветеранів, що свідчить про позитивні зрушення, але водночас про обмежене охоплення [5].

У площині публічного управління вагомим є дослідження А. В. Зуб, у якому обґрунтовано значення міжсекторальної взаємодії органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства для ефективного управління інклюзивною освітою, хоча специфіка професійно-технічної освіти ветеранів розглядається опосередковано [12]. Ціннісний вимір дослідженню надає праця Г. І. Сабадир, у якій українська мова визначається як чинник національної ідентичності та суспільної консолідації, що має особливе значення для інклюзивної професійної освіти ветеранів як інструменту їх соціальної інтеграції.

Таким чином, аналіз ступеня дослідженості проблеми дозволяє зробити висновок, що в науковій літературі достатньо ґрунтовно розроблені теоретичні засади інклюзивної освіти, окремі аспекти управління професійно-технічною освітою та питання соціальної реінтеграції ветеранів війни. Водночас механізми управління інклюзивною професійно-технічною освітою ветеранів війни в Україні як цілісна наукова проблема залишаються недостатньо систематизованими. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження, спрямованого на поєднання підходів публічного управління, освітньої

політики та ветеранської реінтеграції, що й визначає наукову новизну та актуальність обраної теми магістерської роботи.

Об'єктом дослідження є система інклюзивної професійної (професійно-технічної) освіти в Україні як складова державної освітньої та ветеранської політики.

Предметом дослідження є механізми публічного управління інклюзивною професійною (професійно-технічною) освітою ветеранів війни в Україні, зокрема організаційні, нормативно-правові, інституційні та соціально-економічні інструменти їх реалізації.

Метою магістерської роботи є наукове обґрунтування та аналіз механізмів управління інклюзивною професійною (професійно-технічною) освітою ветеранів війни в Україні, а також розроблення практичних рекомендацій щодо їх удосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів, воєнного стану та європейських підходів до інклюзивної освіти і реінтеграції ветеранів.

Для досягнення поставленої мети у магістерській роботі передбачено розв'язання таких завдань:

1. Проаналізувати основні наукові підходи до інклюзивної професійної освіти в Україні та зарубіжних країнах, визначити їх концептуальні засади та управлінські особливості.

2. Дослідити етапи становлення та розвитку правового регулювання загальної середньої освіти для осіб з інвалідністю, з'ясувати еволюцію державної політики у сфері інклюзії.

3. Здійснити моніторинг стану та виявити ключові проблеми функціонування спеціальних і інклюзивних закладів загальної середньої освіти в сучасних умовах.

4. Проаналізувати особливості організації та управління інклюзивною освітою ветеранів війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти України.

5. Визначити систему внутрішніх і зовнішніх викликів розвитку професійної (професійно-технічної) освіти України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

6. Охарактеризувати інноваційні підходи до освіти ветеранів війни, зокрема функціонал і перспективи використання онлайн-платформ як інструментів державної політики.

7. Обґрунтувати перспективи реалізації державної політики у сфері навчання ветеранів війни та розробити пропозиції щодо вдосконалення механізмів управління інклюзивною професійною освітою.

Методи дослідження. Методологічну основу магістерської роботи становить сукупність загальнонаукових, спеціально-юридичних та міждисциплінарних методів пізнання, застосування яких дало змогу комплексно дослідити механізми державного управління системою інклюзивної професійної освіти ветеранів війни в Україні.

Діалектичний метод використано для аналізу еволюції державної політики у сфері інклюзивної освіти, зокрема переходу від сегрегованих моделей навчання до людиноцентричної та безбар'єрної освітньої парадигми в умовах воєнного та післявоєнного розвитку.

Формально-юридичний метод застосовано під час аналізу нормативно-правових актів та офіційних роз'яснень органів публічної влади, що регулюють мовні, освітні та інклюзивні аспекти освітнього процесу. Зокрема, у роботі здійснено аналіз листа Міністерства освіти і науки України «Про застосування мовного законодавства у сфері освіти» № 1/19899-25 від 24 вересня 2025 року, в якому роз'яснюються вимоги щодо використання державної мови в освітньому процесі, у тому числі в закладах професійної та інклюзивної освіти. Положення цього документа використано для обґрунтування мовної складової інклюзивного освітнього середовища.

Нормативно-догматичний метод дав змогу дослідити правові механізми забезпечення доступності освіти для осіб з особливими освітніми потребами, зокрема на підставі листа МОН України № 1/17201-25 від 18.08.2025 «Щодо

організації дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами», а також листа МОН України № 1/9090-25 від 05.05.2025, які містять методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання. Аналіз зазначених документів дозволив простежити спадковість підходів до інклюзії на різних рівнях освіти та визначити їх значення для подальшої професійної освіти ветеранів війни.

Системно-структурний метод застосовано для дослідження державної політики у сфері професійної освіти як цілісної системи, елементами якої є нормативно-правове забезпечення, інституційна структура, фінансові механізми, освітні програми та суб'єкти публічного управління. У цьому контексті проаналізовано Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 № 419-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти “Сучасна професійна освіта” на період до 2027 року», положення якого використано для визначення стратегічних напрямів реформування професійної (професійно-технічної) освіти та її інклюзивної складової.

Інституційний метод дозволив оцінити роль органів державної влади у формуванні безбар'єрного освітнього середовища, зокрема на основі аналізу Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. Положення Стратегії використано для обґрунтування необхідності інтеграції інклюзивних підходів у систему професійної освіти ветеранів війни.

Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення національних підходів до інклюзивної освіти з європейськими стандартами та практиками, що дозволило визначити напрями гармонізації державної політики України з європейським освітнім простором.

Аналітичний та узагальнювальний методи використано для систематизації наукових позицій, нормативних положень і практичних рекомендацій, а також для формулювання висновків і пропозицій щодо

вдосконалення механізмів державного управління інклюзивною професійною освітою ветеранів війни.

Практичне значення магістерської роботи полягає в можливості використання отриманих результатів у діяльності органів публічної влади під час формування та реалізації державної політики у сфері інклюзивної професійної (професійно-технічної) освіти ветеранів війни.

Сформульовані в роботі теоретичні узагальнення, аналітичні висновки та практичні рекомендації можуть бути використані центральними органами виконавчої влади (Міністерством освіти і науки України, Міністерством у справах ветеранів України, Міністерством соціальної політики України) при розробленні та коригуванні нормативно-правових актів, державних цільових програм і методичних рекомендацій щодо організації інклюзивного навчання, професійної адаптації та перепідготовки ветеранів війни, зокрема осіб з інвалідністю та іншими особливими освітніми потребами.

Матеріали дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади під час планування та реалізації регіональних програм розвитку професійної освіти, створення безбар'єрного освітнього середовища, організації міжсекторальної взаємодії між закладами освіти, службами зайнятості, роботодавцями та ветеранськими організаціями. Запропоновані підходи до інституційної координації та цифровізації освітніх послуг можуть слугувати основою для підвищення ефективності управлінських рішень на регіональному та місцевому рівнях.

Окремі положення роботи доцільно використовувати керівниками та адміністраціями закладів професійної (професійно-технічної) і фахової передвищої освіти для удосконалення внутрішніх механізмів управління інклюзивною освітою, розроблення індивідуальних освітніх траєкторій ветеранів війни, впровадження гнучких, дистанційних і змішаних форматів навчання, а також організації психолого-педагогічного та кар'єрного супроводу здобувачів освіти.

Практичне значення результатів дослідження полягає також у можливості їх використання в освітньо-науковій діяльності – під час підготовки навчальних і методичних матеріалів з дисциплін публічного управління, освітньої політики, соціальної та ветеранської політики, а також у процесі підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування, відповідальних за реалізацію політики у сфері освіти та соціальної реінтеграції ветеранів війни.

У цілому результати магістерської роботи можуть сприяти підвищенню інституційної спроможності органів публічної влади, забезпеченню людиноцентричного характеру державної політики та формуванню ефективної системи інклюзивної професійної освіти як одного з ключових чинників післявоєнного відновлення України.

Апробація результатів магістерської роботи має важливе наукове та практичне значення, оскільки забезпечила перевірку основних положень і висновків дослідження у професійному науковому середовищі, а також сприяла їх теоретичному уточненню й практичному осмисленню. Представлення результатів дослідження у формі наукових публікацій дозволило авторці отримати фахову оцінку запропонованих підходів до аналізу інклюзивної професійної освіти ветеранів війни та механізмів її державного управління.

Публікація у фаховому науковому виданні «Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця» присвячена проблематиці інклюзивної освіти ветеранів війни в закладах професійної освіти, що дало змогу апробувати ключові теоретичні положення роботи, зокрема щодо ролі професійної освіти як інструменту соціально-економічної реінтеграції ветеранів, необхідності людиноцентричного підходу та розвитку інституційних механізмів підтримки цієї категорії здобувачів освіти. Публікація підтверджує актуальність обраної тематики та її відповідність сучасним науковим і суспільним запитам [45].

Друга апробація здійснена у межах Першої міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні підходи до реабілітації та реадаптації

військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей», що дозволило інтегрувати результати дослідження у ширший міждисциплінарний дискурс, пов'язаний із проблемами реабілітації, соціальної адаптації та професійної реалізації ветеранів. Обговорення доповіді в колі українських та іноземних науковців і практиків сприяло уточненню проблемного поля інклюзивної професійно-технічної освіти, виявленню її системних недоліків та формуванню пропозицій щодо удосконалення державної політики у цій сфері [46].

Загалом апробація результатів магістерської роботи підтвердила наукову обґрунтованість і практичну значущість отриманих висновків, засвідчила їх відповідність сучасним тенденціям розвитку інклюзивної освіти та ветеранської політики, а також створила підґрунтя для подальших наукових досліджень і впровадження результатів у діяльність органів публічної влади та закладів освіти.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

1.1. Аналіз наукових підходів до інклюзивної професійної освіти в Україні та за кордоном

Професійна освіта посідає особливе місце в системі національної освіти, оскільки вона безпосередньо орієнтована на формування практичних компетентностей, професійних умінь і кваліфікацій, необхідних для ефективної трудової діяльності. У сучасних умовах розвитку економіки, цифровізації виробництва та зростання соціальних викликів професійна освіта дедалі більше набуває не лише економічного, а й соціального значення, виконуючи функцію інтеграції вразливих груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб та інших категорій [8].

У наукових дослідженнях інклюзивна професійна освіта розглядається як складова ширшої концепції інклюзивної освіти, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг незалежно від індивідуальних особливостей, стану здоров'я чи соціального статусу здобувачів освіти. Як зазначають європейські дослідники, інклюзія у професійній освіті означає не адаптацію особи до жорстких вимог освітньої системи, а трансформацію самої системи з урахуванням різноманітності освітніх потреб [12].

Значний внесок у теоретичне осмислення інклюзивної освіти зроблено в працях українських науковців, які заклали концептуальні та методологічні основи інклюзії як людиноцентричної моделі освіти. Так, у монографії А. А. Колупаєвої та О. М. Таранченко «Інклюзивна освіта: від основ до практики» інклюзивна освіта розглядається як система освітніх послуг, що ґрунтується на

принципах недискримінації, рівного доступу та врахування індивідуальних потреб здобувачів освіти, зокрема осіб з інвалідністю та інших вразливих груп населення. Автори обґрунтовують необхідність переходу від сегрегованих моделей навчання до інклюзивних, акцентуючи увагу на ролі держави у створенні належних організаційних та управлінських умов для реалізації права на освіту [16].

Питання інклюзивної освіти в контексті сучасних суспільних трансформацій аналізує Ю. О. Любунь, яка звертає увагу на проблеми нормативної неузгодженості, кадрового забезпечення та обмеженості ресурсів у закладах освіти. Дослідниця наголошує, що інклюзивна освіта в Україні потребує не лише правового закріплення, а й ефективних управлінських механізмів, спрямованих на координацію дій органів публічної влади, закладів освіти та громадянського суспільства [21].

Окремий напрям наукових досліджень становлять праці, присвячені проблемам і перспективам розвитку професійно-технічної освіти в Україні. Зокрема, Р. А. Калениченко та Ю. Д. Червяк аналізують структурні дисбаланси системи ПТО, зниження її престижу, невідповідність освітніх програм потребам ринку праці та недостатню ефективність державного управління у цій сфері. Автори підкреслюють, що модернізація професійно-технічної освіти має здійснюватися з урахуванням соціальних викликів, зокрема зростання кількості осіб, які потребують перекваліфікації та повторної професійної адаптації [2]. Подібні акценти містяться і в роботах М. Ф. Зяйлик та Г. Б. Машлій, які визначають завдання державної політики у сфері ПТО крізь призму воєнних викликів, кадрового дефіциту та необхідності забезпечення економічної стійкості держави [13].

Проблематика соціальної та професійної реінтеграції ветеранів війни поступово формується як окремий науковий напрям. Так, у статті О. Пижова та В. Петруніна освіта розглядається як інструмент реінтеграції ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. Автори доводять, що поєднання освітніх програм із фізкультурно-спортивною реабілітацією сприяє не лише

відновленню фізичного і психологічного стану ветеранів, а й формуванню нових професійних компетентностей, що є важливим чинником їх успішної інтеграції у цивільне життя [3].

Економічні та соціальні аспекти перекваліфікації ветеранів досліджено у праці С. Котенка та Е. Богдан, які аналізують проблеми інтеграції захисників у ринок праці України. Автори наголошують на вкрай низькому охопленні ветеранів програмами професійного навчання, формальному характері багатьох освітніх інструментів та відсутності комплексної системи кар'єрного супроводу. Водночас підкреслюється необхідність переходу до людиноцентричної моделі державної політики, у межах якої освіта і перекваліфікація ветеранів розглядаються як інвестиція у людський капітал та післявоєнний розвиток держави [4].

Важливим джерелом для оцінки практичного стану реалізації політики у сфері навчання ветеранів є офіційні дані Державної служби зайнятості України, згідно з якими у 2024–2025 роках понад 4 тисячі ветеранів і ветеранок пройшли навчальні програми. Хоча ці показники свідчать про наявність окремих позитивних зрушень, вони водночас демонструють обмежене охоплення та потребу у масштабуванні відповідних програм на національному рівні [5].

У площині публічного управління суттєвий науковий інтерес становить дисертаційне дослідження А. В. Зуб, присвячене взаємодії органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в системі управління інклюзивною освітою в Україні. Авторка обґрунтовує, що ефективне управління інклюзивною освітою можливе лише за умов міжсекторальної взаємодії, чіткого розподілу повноважень та залучення громадських організацій до формування і реалізації освітньої політики. Водночас у роботі питання професійно-технічної освіти ветеранів розглядаються опосередковано, без виокремлення специфічних управлінських механізмів для цієї категорії здобувачів освіти [12].

Окрему ідеологічну та ціннісну площину дослідження формує праця Г. І. Сабадир «Українська мова як чинник національної ідентичності», у якій мова розглядається як інструмент суспільної консолідації, національної безпеки та інтеграції різних соціальних груп. У контексті інклюзивної професійної освіти ветеранів війни ці положення мають важливе значення, оскільки освітнє середовище виконує не лише професійну, а й соціокультурну функцію, сприяючи відновленню ідентичності ветеранів як активних громадян українського суспільства.

У країнах Північної Європи (Швеція, Данія, Фінляндія) упродовж 2000–2010-х років сформувалася стійка модель інклюзивної освіти, що базується на принципі one-track system. Цей підхід передбачає навчання всіх здобувачів у межах єдиної освітньої мережі без поділу на загальноосвітні та спеціальні заклади. Освітні установи зобов'язані створювати необхідні умови для кожного учня шляхом залучення асистентів, спеціальних педагогів, психологів і соціальних працівників [13].

Дослідження Європейської агенції з особливих потреб та інклюзивної освіти підтверджують, що така модель сприяє не лише соціалізації осіб з інвалідністю, а й підвищує загальну якість освітнього процесу за умови належного ресурсного забезпечення [14]. Науковці підкреслюють, що інклюзивне середовище позитивно впливає на всіх учасників освітнього процесу, формуючи толерантність, навички співпраці та соціальну відповідальність.

Значний методологічний вплив на розвиток інклюзії справив «Індекс інклюзії», розроблений Т. Бутом і М. Аінскоу (2002), який став універсальним інструментом оцінювання інклюзивності освітніх закладів у країнах ЄС [15]. На його основі було реалізовано низку європейських проєктів, зокрема Teacher Education for Inclusion, спрямованих на реформування підготовки педагогічних кадрів і впровадження принципів універсального дизайну навчання.

У 2005–2025 рр. у країнах ЄС активно розвивалася концепція інклюзивної педагогіки (Л. Флоріан, К. Рілоу), відповідно до якої

відповідальність за успішність навчання покладається не на здобувача освіти, а на освітнє середовище та педагогічні практики [16]. Цей підхід став основою для трансформації професійної освіти в Італії, Іспанії, Португалії та Греції, де відбулася майже повна відмова від сегрегаційних форм навчання.

Особливо показовим є досвід Італії, де ще з кінця 1970-х років було ліквідовано спеціалізовані класи, а понад 90 % учнів з психофізичними порушеннями навчаються у звичайних школах і професійних закладах. Система базується на мультидисциплінарному супроводі, тісній співпраці з батьками та розвиненій мережі консультаційних служб [17].

В Україні інклюзивна освіта почала активно розвиватися після здобуття незалежності, проте справжній науковий і практичний прорив відбувся у 2010-х роках у зв'язку з оновленням законодавства та впровадженням міжнародних стандартів. Аналіз наукових праць 1991–2025 рр. свідчить, що інклюзія трансформувалася з новаторської ідеї у пріоритетний напрям державної освітньої політики [8].

Значний внесок у формування національної концепції інклюзивної освіти зробила А. Колупаєва, яка започаткувала комплексні міждисциплінарні дослідження у цій сфері. У праці «Інклюзивна освіта: від основ до практики», підготовленій у співавторстві з О. Таранченко, ґрунтовно висвітлено теоретичні засади інклюзії, еволюцію законодавчого регулювання та роль міжвідомчої взаємодії у впровадженні інклюзивних практик [16].

Система професійної освіти України є багаторівневою та охоплює професійно-технічну освіту, фахову передвищу освіту, вищу професійну освіту та післядипломну підготовку. Така структура забезпечує гнучкість і безперервність професійного розвитку відповідно до потреб ринку праці [9]. Водночас науковці зазначають, що інклюзивний компонент у професійній освіті реалізується нерівномірно, а доступ осіб з особливими освітніми потребами до ПТО залишається обмеженим через матеріально-технічні та організаційні бар'єри [11].

Таблиця 1.1 – Професійна освіта за кордоном: міжнародний досвід [48]

Країна	Тип моделі	Особливості
Україна	Академічна з елементами дуальної	Реформується, потребує оновлення стандартів
Німеччина	Дуальна	Навчання + робота, сильна участь бізнесу
Фінляндія	Модульна	Індивідуальні траєкторії, сучасне обладнання
США	Гнучка	Community colleges, активна співпраця з бізнесом
Японія	Традиційна інноваційна +	Акцент на якість, точність, приватні навчальні заклади

Порівняльний аналіз у таблиці 1.1 засвідчує, що ефективні моделі професійної освіти ґрунтуються на тісному зв'язку з економікою, індивідуалізації навчання та участі роботодавців у формуванні освітніх програм [48].

У сучасних умовах професійна освіта дедалі більше інтегрується в європейський освітній простір через імплементацію Національної рамки кваліфікацій, принципів Болонського процесу та розвиток дуальної форми навчання [44]. Особливої актуальності набуває цифровізація освітнього процесу, розвиток дистанційного й змішаного навчання, що створює додаткові можливості для інклюзії.

Водночас в Україні зберігається потреба у подальшому вдосконаленні нормативно-правового забезпечення, оновленні стандартів професійної освіти, розвитку інклюзивної інфраструктури та підготовці педагогічних кадрів до роботи в інклюзивному середовищі.

1.2. Етапи становлення правового регулювання загальної середньої освіти для осіб з інвалідністю

Забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю на рівні загальної середньої освіти є складовою реалізації конституційного принципу рівності та соціальної держави. Відповідно до статті 53 Конституції України держава гарантує кожному право на освіту, її доступність і безоплатність, що покладає на органи публічної влади обов'язок створювати умови для навчання всіх осіб, у тому числі з особливими освітніми потребами. Формування сучасної моделі правового регулювання освіти для осіб з інвалідністю в Україні відбувалося поступово, еволюціонуючи від сегрегованих форм навчання до інклюзивного підходу:

1. Початковий етап: закладення правових засад (1991–1999 рр.). Початковий етап становлення правового регулювання загальної середньої освіти для осіб з інвалідністю пов'язаний із періодом здобуття Україною незалежності. У 1991 році було ухвалено Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», який уперше на законодавчому рівні закріпив принцип рівності прав та обов'язок держави забезпечувати соціальну підтримку цієї категорії осіб. Того ж року був прийнятий Закон України «Про освіту», який визначив різні форми здобуття освіти, зокрема спеціальне та індивідуальне навчання, хоча поняття інклюзії в ньому ще не застосовувалося.

У 1996 році прийняття Конституції України стало важливою правовою віхою, адже вона закріпила загальну гарантію права на освіту для всіх громадян. Водночас у практичній площині впродовж 1990-х років домінувала радянська модель спеціальних шкіл-інтернатів та індивідуального навчання на дому, що фактично обмежувало соціалізацію дітей з інвалідністю.

Закон України «Про загальну середню освіту» (1999 р.) деталізував типи закладів освіти та надав батькам право обирати форму навчання для дитини. Хоча інклюзивна освіта як правовий інститут ще не була сформована, з'явилися перші нормативні можливості для створення спеціальних класів у закладах загальної середньої освіти.

2. Перехідний етап: вплив міжнародних стандартів і програмні реформи (2000–2010 рр.). Другий етап характеризується поступовим переглядом підходів до навчання осіб з інвалідністю під впливом міжнародних зобов'язань України. У 1994 році Україна підтримала Саламанську декларацію, а у 2009 році ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю, яка прямо зобов'язала державу забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях.

У цей період ухвалювалися програмні та рамкові документи, зокрема Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.) та Державна програма розвитку освіти, що містили положення щодо освітньої інтеграції дітей з особливими потребами. Водночас науковці справедливо зазначають, що ці документи мали переважно декларативний характер і не створювали чітких механізмів реалізації інклюзії у загальноосвітніх школах.

Важливою подією стало схвалення у 2010 році Концепції розвитку інклюзивної освіти, яка заклала методологічні засади переходу від сегрегаційної до інклюзивної моделі. У документі вперше було системно визначено принципи інклюзії, необхідність адаптації освітнього середовища та професійної підготовки педагогів.

3. Інституціоналізація інклюзивної освіти (2011–2017 рр.). Третій етап пов'язаний із формуванням конкретних правових механізмів реалізації інклюзивного навчання. У 2011 році було затверджено Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, який визначив процедуру створення інклюзивних класів, запровадив індивідуальні програми розвитку та інститут асистента вчителя. Заборона відмови у зарахуванні дитини з особливими освітніми потребами стала важливим кроком у подоланні дискримінаційних практик.

Подальший розвиток інклюзивної освіти відбувався у контексті освітньої реформи та супроводжувався оновленням методичних рекомендацій, критеріїв оцінювання та механізмів фінансування.

Запровадження інклюзивної субвенції з державного бюджету створило фінансові передумови для реального функціонування інклюзивних класів.

4. Сучасний етап: системний та людиноцентричний підхід (з 2017 р. – дотепер). Сучасний етап розвитку правового та організаційного забезпечення освіти для осіб з особливими освітніми потребами в Україні розпочався з прийняттям Закону України «Про освіту» у 2017 році. Саме цей нормативно-правовий акт заклав концептуальні засади переходу від фрагментарного та компенсаторного підходу до системної, людиноцентричної моделі інклюзивної освіти. Вперше на законодавчому рівні було чітко визначено поняття «інклюзивне навчання», «особа з особливими освітніми потребами», «розумне пристосування» та «універсальний дизайн», що свідчить про імплементацію міжнародних стандартів у національне правове поле.

Людиноцентричний підхід, який покладено в основу сучасної освітньої політики, передбачає орієнтацію системи освіти не на формальні показники, а на потреби, здібності та потенціал конкретної особи. У цьому контексті інклюзія розглядається не як виняток чи спеціальний режим, а як базовий принцип організації освітнього процесу. Освітнє середовище має адаптуватися до різноманітності здобувачів освіти, забезпечуючи їм рівний доступ до якісних освітніх послуг незалежно від стану здоров'я, соціального статусу чи інших індивідуальних характеристик.

Подальший розвиток системного підходу було закріплено у Законі України «Про повну загальну середню освіту», який деталізував механізми організації інклюзивного навчання, визначив роль команди психолого-педагогічного супроводу та закріпив право здобувачів освіти з особливими освітніми потребами на отримання додаткових освітніх, корекційно-розвиткових і реабілітаційних послуг. Важливою новелою стало нормативне закріплення індивідуальної програми розвитку як ключового інструменту реалізації персоналізованого навчання.

Інституційним елементом сучасної системи інклюзивної освіти стали інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), діяльність яких спрямована на комплексну

оцінку розвитку дитини, визначення рівнів підтримки та надання рекомендацій щодо організації освітнього процесу. Запровадження автоматизованої системи ІРЦ стало важливим кроком у напрямі цифровізації освітнього управління, що дозволяє забезпечити прозорість процедур, міжвідомчу взаємодію та облік освітніх потреб на національному рівні.

Системність сучасного етапу проявляється також у зміні підходів до фінансування інклюзивної освіти. Запровадження інклюзивної субвенції з державного бюджету створило реальні фінансові передумови для функціонування інклюзивних класів, оплати праці асистентів учителів, фахівців з корекційно-розвиткових занять та придбання спеціальних засобів навчання. Таким чином, інклюзія перестала бути виключно декларативною і набула інструментального характеру.

Важливою складовою сучасного етапу є орієнтація на безбар'єрність освітнього середовища. У цьому контексті значну роль відіграє Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору до 2030 року, яка інтегрує освітню політику у ширший соціальний контекст. Безбар'єрність розглядається не лише як фізична доступність будівель, а й як усунення інформаційних, цифрових, комунікаційних та психологічних бар'єрів.

Суттєвих змін зазнала й підготовка педагогічних кадрів. Сучасна освітня політика передбачає формування у вчителів компетентностей з інклюзивної педагогіки, диференційованого навчання та роботи в міждисциплінарних командах. Підвищення кваліфікації педагогів дедалі частіше здійснюється з урахуванням принципів універсального дизайну навчання, що дозволяє створювати гнучкі освітні траєкторії для всіх учнів.

Особливе значення сучасний етап набув в умовах воєнного стану та повоєнних викликів. Зростання кількості дітей з травматичним досвідом, пораненнями, порушеннями психічного здоров'я актуалізувало потребу у розширенні поняття особливих освітніх потреб. У цьому контексті людиноцентричний підхід вимагає не лише формального забезпечення

доступу до освіти, а й створення безпечного, підтримувального освітнього середовища, здатного реагувати на нові соціальні ризики.

Таблиця 1.2 – Етапи становлення правового регулювання загальної середньої освіти для осіб з інвалідністю в Україні

Етап	Хронологічні межі	Ключові характеристики
Початковий	1991–1999	Соціальний захист, спеціальні школи, відсутність інклюзії
Перехідний	2000–2010	Вплив міжнародних стандартів, програмний характер реформ
Інституціоналізація	2011–2017	Порядок інклюзивного навчання, асистент вчителя, ІПР
Сучасний	з 2017 р.	Людиноцентричний підхід, рівні підтримки, безбар'єрність

Цифровізація освіти стала одним із визначальних чинників сучасного етапу розвитку інклюзивної освітньої системи в Україні. Активне впровадження дистанційного та змішаного навчання істотно трансформувало традиційні підходи до організації освітнього процесу та розширило можливості доступу до освіти для дітей з обмеженою мобільністю, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, а також тих, хто перебуває у складних життєвих або безпекових обставинах. Використання цифрових платформ, онлайн-курсів, електронних освітніх ресурсів і віртуальних комунікаційних середовищ дозволило частково подолати просторові бар'єри та забезпечити безперервність навчання в умовах воєнного стану.

Водночас цифрова трансформація освіти актуалізувала низку нових викликів для реалізації принципів інклюзії. Йдеться, зокрема, про нерівний доступ до цифрових технологій, недостатній рівень цифрової компетентності учасників освітнього процесу, обмежену доступність електронних ресурсів для осіб з порушеннями зору, слуху чи когнітивних функцій, а також потребу в адаптації навчальних матеріалів відповідно до стандартів універсального

дизайну та розумного пристосування. За цих умов цифровізація освіти потребує не лише технічного забезпечення, а й комплексного нормативного, методичного та кадрового супроводу, спрямованого на забезпечення рівних освітніх можливостей для всіх здобувачів освіти.

Отже, сучасний етап розвитку інклюзивної освіти в Україні характеризується переходом від фрагментарних і переважно декларативних підходів до формування цілісної, системної та людиноцентричної моделі. У межах цієї моделі інклюзія розглядається не як окремий напрям або спеціальний формат навчання, а як невід'ємна складова загальної освітньої політики держави. Такий підхід передбачає інтеграцію принципів недискримінації, рівного доступу та врахування індивідуальних освітніх потреб у всі рівні та форми здобуття освіти.

Поєднання нормативного закріплення прав осіб з особливими освітніми потребами, розвитку інституційної спроможності закладів освіти, належного фінансового забезпечення та трансформації педагогічних практик створює передумови для сталого вдосконалення інклюзивної освітньої системи. У довгостроковій перспективі це сприятиме гармонізації національної освітньої політики з європейськими стандартами, підвищенню якості освітніх послуг і формуванню соціально згуртованого суспільства, в якому кожна людина має реальну можливість реалізувати своє право на освіту незалежно від стану здоров'я, соціального статусу чи життєвих обставин.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

2.1 Моніторинг стану та проблем функціонування спеціальних закладів загальної середньої освіти

На сучасному етапі спеціальні заклади загальної середньої освіти залишаються важливою складовою системи забезпечення конституційного права дітей з особливими освітніми потребами на доступну та якісну освіту. Їх діяльність спрямована не лише на реалізацію державних стандартів загальної середньої освіти, а й на створення спеціально організованого освітнього середовища, що забезпечує корекційно-розвиткову, реабілітаційну та соціалізаційну підтримку здобувачів освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

За даними 2024/2025 навчального року мережа спеціальних закладів загальної середньої освіти в Україні налічувала 279 закладів, у яких навчалося 34,3 тис. учнів з особливими освітніми потребами. Із них 203 спеціальні школи охоплювали 25,3 тис. учнів, а 76 навчально-реабілітаційних центрів забезпечували освітні та реабілітаційні послуги для близько 9 тис. здобувачів освіти. Ці показники свідчать про збереження значної ролі спеціальних закладів у національній освітній системі, попри розвиток інклюзивної форми навчання.

Відповідно до законодавства України та з метою здійснення парламентського і державного контролю за додержанням прав людини у сфері освіти здійснюються системні моніторингові заходи щодо діяльності спеціальних закладів загальної середньої освіти. Зокрема, у межах реалізації повноважень Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини проводяться моніторингові візити до таких закладів з метою оцінки умов

навчання, проживання (у разі цілодобового перебування), дотримання прав дитини та запобігання дискримінаційним практикам.

Крім того, у 2024/2025 навчальному році Державною службою якості освіти України спільно з Міністерством освіти і науки України здійснено аналіз діяльності департаментів (управлінь) освіти і науки обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій щодо забезпечення прав та законних інтересів здобувачів освіти у підпорядкованих спеціальних закладах загальної середньої освіти. Результати цього моніторингу засвідчили наявність низки системних проблем, що негативно впливають на ефективність функціонування спеціальних закладів.

Насамперед виявлено недостатній рівень контролю з боку засновників закладів освіти або уповноважених ними органів, що проявляється у формальному характері управлінських рішень та відсутності системного аналізу якості освітніх і реабілітаційних послуг. Суттєвою проблемою залишається також недостатнє матеріально-технічне забезпечення спеціальних закладів, що ускладнює реалізацію сучасних освітніх програм і корекційно-розвиткових методик.

Окрему групу проблем становить незадовільний стан архітектурної доступності будівель та інфраструктури спеціальних закладів освіти. Моніторинг засвідчив відсутність або неналежне облаштування пандусів, ліфтів і підйомників, санітарно-гігієнічних приміщень, пристосованих для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату, а також укриттів, доступних для маломобільних груп населення. Такі недоліки суперечать вимогам державних будівельних норм і принципам безбар'єрності освітнього середовища.

Серйозні зауваження зафіксовано й у сфері охорони здоров'я та реабілітації здобувачів освіти. У низці закладів відсутній належний моніторинг стану здоров'я дітей, не забезпечується системність лікувально-профілактичних заходів та міждисциплінарний супровід. Це негативно позначається на фізичному й психоемоційному стані учнів та знижує ефективність освітнього процесу.

Проблеми також виявлено в організації освітнього процесу, зокрема щодо дотримання вимог законодавства при зарахуванні дітей до спеціальних закладів загальної середньої освіти, своєчасного розроблення та реалізації індивідуальних програм розвитку, відповідності штатних розписів реальному контингенту учнів і їх освітнім потребам. В окремих багатопрофільних навчально-реабілітаційних центрах кількість класів для дітей зі складними порушеннями є меншою, ніж передбачено нормативними вимогами, або функціонує лише один профіль, що свідчить про порушення положень чинного законодавства.

За результатами моніторингового дослідження Державної служби якості освіти України відповідну узагальнену інформацію було направлено до департаментів (управлінь) освіти і науки обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій для опрацювання і вжиття заходів щодо усунення виявлених недоліків у 2025/2026 навчальному році (лист МОН від 31.07.2025 № 1/16016-25). У рекомендаціях наголошено на необхідності проведення аналізу мережі спеціальних закладів, аудиту підстав цілодобового перебування дітей, налагодження взаємодії зі службами у справах дітей та приведення діяльності закладів у відповідність до вимог законодавства.

Загалом результати моніторингу підтверджують, що функціонування спеціальних закладів загальної середньої освіти потребує системного вдосконалення в межах загальної державної політики у сфері освіти. Відповідно до статті 3 Закону України «Про професійну освіту» державна політика у сфері освіти реалізується на засадах партнерства, відповідності потребам ринку праці, доступності та забезпечення прав осіб з особливими освітніми потребами [33]. Хоча зазначена норма безпосередньо стосується професійної освіти, її принципи є релевантними і для загальної середньої освіти, зокрема у частині забезпечення якості, доступності та міжвідомчої взаємодії.

Таким чином, моніторинг стану спеціальних закладів загальної середньої освіти виконує важливу управлінську та правозахисну функцію,

дозволяючи виявляти системні проблеми, оцінювати ефективність реалізації державної політики та формувати обґрунтовані управлінські рішення. Подальший розвиток цієї сфери має ґрунтуватися на поєднанні контролю, підтримки та поступової інтеграції спеціальних закладів у загальну систему інклюзивної освіти відповідно до людиноцентричних та безбар'єрних підходів.

2.2 Інклюзивна освіта ветеранів війни в закладах професійної освіти

Повномасштабна війна в Україні суттєво трансформувала соціальну структуру суспільства та актуалізувала проблему реінтеграції ветеранів війни у мирне життя. Значна частина осіб, які повертаються з фронту, мають фізичні ушкодження, інвалідність, посттравматичні стресові розлади або інші наслідки бойового досвіду, що ускладнює їхню адаптацію до цивільного середовища. У цих умовах освіта, зокрема професійна та фахова передвища, розглядається як один із ключових інструментів соціальної, економічної та психологічної реінтеграції ветеранів [24].

Професійна (фахова) передвища освіта в Україні посідає проміжне місце між професійно-технічною та вищою освітою і спрямована на підготовку кваліфікованих фахівців середньої ланки, здатних швидко інтегруватися у ринок праці. Її особливістю є поєднання теоретичної підготовки з практикоорієнтованим навчанням, що робить цей освітній рівень особливо привабливим для ветеранів, які прагнуть у стислі строки здобути нову професію або перекваліфікуватися відповідно до потреб економіки [14].

Державна політика у сфері підтримки ветеранів дедалі більше ґрунтується на комплексному підході, що поєднує соціальний захист, реабілітацію, освіту та працевлаштування. У стратегічних документах ветерани розглядаються не лише як отримувачі соціальних послуг, а й як потенційні суб'єкти економічної діяльності та фахівці у сферах спорту, реабілітації, соціального супроводу. Такий підхід відповідає принципу

взаємної підтримки осіб із подібним життєвим досвідом і сприяє більш ефективному відновленню та соціальній адаптації [24].

Важливу роль у реалізації інклюзивної освіти для ветеранів відіграють заклади вищої та професійної освіти, які впродовж 2023–2024 років активно долучилися до створення центрів ветеранського розвитку за ініціативи Міністерства у справах ветеранів України. Діяльність таких центрів охоплює інформаційний супровід вступу та навчання, організацію програм перекваліфікації, психологічну і правову підтримку, а також підготовку фахівців із супроводу ветеранів і демобілізованих осіб [24].

Таблиця 2.1 – Недоліки інклюзивної освіти в Україні (2025 рік)

Категорія	Недолік
Нормативно-правова база	Відсутність узгодженості між законодавчими актами; обмежене застосування принципу універсального дизайну
Фінансування	Нерівномірний розподіл субвенцій; недостатнє фінансування спеціальних послуг
Підготовка кадрів	Низький рівень спеціалізованої підготовки педагогів; брак фахівців з інклюзії
Матеріально-технічне забезпечення	Недостатня кількість адаптованих навчальних матеріалів і технічних засобів
Соціальна інклюзія	Стереотипи щодо дітей з ООП, недостатня підтримка з боку шкільного колективу
Моніторинг та оцінювання	Відсутність ефективної системи моніторингу результатів інклюзивної освіти
Психолого-педагогічний супровід	Недостатній рівень кваліфікації фахівців із супроводу дітей з ООП
Участь батьків	Формальна участь батьків, відсутність механізмів співпраці школа-батьки
Доступність	Бар'єри фізичного доступу до закладів освіти, зокрема у сільській місцевості
Інформаційна підтримка	Нестача інформаційних ресурсів для педагогів і батьків щодо інклюзії

Водночас інклюзивна освіта ветеранів у закладах професійної освіти стикається з низкою системних проблем. Серед них – недостатня адаптація освітніх програм до індивідуальних потреб ветеранів, слабка матеріально-технічна база, дефіцит педагогів, підготовлених до роботи з дорослими здобувачами освіти з посттравматичним досвідом, а також обмежена

доступність інфраструктури. Додатковими викликами є воєнний стан, необхідність дистанційного та змішаного навчання, а також психологічні бар'єри соціалізації ветеранів у студентському середовищі [38].

Сучасні наукові дослідження підкреслюють, що зазначені проблеми безпосередньо впливають на можливість ветеранів війни здобувати професійну освіту в інклюзивному середовищі. Зокрема, М. А. Пригодій відзначає необхідність гнучкості освітніх програм, їх адаптації до локальних потреб ринку праці та активного впровадження цифрових технологій, симуляцій і дистанційних форматів навчання [27]. Водночас наголошується на важливості залучення роботодавців до підготовки кадрів і розвитку дуальної освіти.

Статистичні дані свідчать про стабільний попит на професійну освіту в Україні. У 2025 році до закладів професійної (професійно-технічної) освіти вступило понад 77 тис. осіб, з яких більшість – після закінчення 9 класів [41]. Однак офіційна статистика щодо кількості ветеранів серед вступників до ПТО відсутня, що ускладнює оцінювання ефективності державної політики у цій сфері. Для порівняння, у 2025 році до закладів вищої освіти вступило близько 19,3 тис. ветеранів, що свідчить про зростання їхньої освітньої активності [44].

Таблиця 2.2 – Інформація про навчання, випуск та працевлаштування осіб з інвалідністю, які здобули професійну (професійно-технічну) освіту у закладах П(ПТ)О у 2019 - 2023 роках [32]

Рік	Кількість закладів в П(ПТ)О	Загальна кількість здобувачів освіти, осіб	Кількість здобувачів в освіті з інвалідністю, осіб		Відсоток здобувачів в освіті з інвалідністю	Випуск здобувачів освіти з інвалідністю, осіб	Працевлаштовано здобувачів освіти з інвалідністю, осіб	Відсоток працевлаштованих здобувачів освіти з інвалідністю
01.09.2019	743	242597	3565		1,54	1498	1316	87,85
01.09.2020	710	225576	3411		1,51	1492	1224	82,04
01.09.2021	695	233939	3663		1,57	1578	1331	84,35
01.09.2022	661	215442	3119		1,45	1432	1105	77,16
01.09.2023	665	211382	3329		1,57	1694	1335	78,81

Наведені дані в табл. 2.2 свідчать про відносно стабільну частку осіб з інвалідністю у системі професійної освіти, водночас відсутність окремої статистики щодо ветеранів війни з особливими освітніми потребами залишається серйозною управлінською прогалиною.

Науковці В. Радкевич та Л. Єршова підкреслюють, що модернізація професійної освіти є чинником не лише соціальної, а й національної безпеки. Серед ключових загроз вони визначають невідповідність підготовки потребам ринку праці, слабкий розвиток дуальної освіти, низьку цифрову компетентність педагогів та недостатню інклюзивність освітнього середовища [53]. Вирішення цих проблем потребує комплексних реформ, оновлення законодавства та активної участі роботодавців.

Отже, інклюзивна освіта ветеранів війни у закладах професійної освіти є не лише інструментом забезпечення права на освіту, а й важливим чинником реінтеграції, економічного відновлення та соціальної згуртованості. Розвиток такої системи має стати пріоритетом державної освітньої політики, що поєднує принципи безбар'єрності, людиноцентризму та партнерства між державою, закладами освіти, роботодавцями та громадянським суспільством.

2.3 Система внутрішніх і зовнішніх викликів розвитку професійної (професійно-технічної) освіти України в умовах воєнного та післявоєнного відновлення

На основі аналізу сучасних законодавчих і нормативно-правових актів, матеріалів міжнародних і національних наукових конференцій, експертних доповідей, аналітичних звітів міжнародних організацій, а також публікацій у фахових друкованих і електронних виданнях сформовано системний перелік внутрішніх і зовнішніх викликів, що впливають на функціонування та розвиток професійної (професійно-технічної) освіти України. Зазначені виклики проаналізовано з позицій їх впливу на національні інтереси держави,

економічну безпеку, соціальну стабільність та процеси реінтеграції ветеранів війни [33; 48; 54].

До ключових зовнішніх викликів віднесено насамперед трансформацію світових ринків праці, що відбувається під впливом зміни енергетичної парадигми, поширення принципів «зеленої економіки», раціонального виробництва і споживання. У країнах ЄС та державах ОЕСР зростає попит на фахівців з енергоефективності, відновлюваної енергетики, екологічного менеджменту, цифрових і STEM-компетентностей, що безпосередньо впливає на зміст професійної освіти [54].

Другим важливим зовнішнім викликом є перехід до нової технологічної моделі та цифрової економіки, який супроводжується автоматизацією виробничих процесів, впровадженням штучного інтелекту, роботизацією та платформною організацією праці. У таких умовах традиційні робітничі професії трансформуються, а система ПТО має забезпечити формування цифрових, аналітичних і міждисциплінарних компетентностей у здобувачів освіти [48].

Суттєвий негативний вплив має інформаційна війна проти України, спрямована на дискредитацію національної системи освіти, зниження престижу робітничих професій та стимулювання трудової міграції. Масова міграція робочої сили за кордон призводить до кадрового дефіциту як у реальному секторі економіки, так і в самій системі професійної освіти, зокрема серед педагогічних працівників [54].

Серед внутрішніх викликів домінуючим є суспільний і економічний запит на нову якісну систему професійної освіти, здатну оперативно реагувати на потреби ринку праці та забезпечувати підготовку конкурентоспроможних кваліфікованих робітників. Аналіз національної статистики свідчить про дефіцит робітничих кадрів при одночасно високому рівні безробіття, що вказує на структурну невідповідність між системою освіти та потребами економіки [33].

Особливо гострою проблемою є повільні темпи модернізації ПТО, які зумовлені фрагментарністю нормативно-правового регулювання, обмеженою автономією закладів освіти, недостатнім розвитком публічно-приватного партнерства та слабким упровадженням дуальної форми навчання. Чинні закони України «Про освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту» не забезпечують комплексного вирішення зазначених проблем [33].

Окремим викликом є критичний стан мережі закладів ПТО. За даними Держстату, кількість таких закладів скоротилася майже вдвічі, що створює ризики територіальної недоступності професійної освіти, особливо в сільській місцевості та малих громадах.

Для оцінювання значущості виявлених викликів проведено експертне опитування 25 фахівців — науковців, викладачів ПТО і ЗВО, представників професійних об'єднань і громадського сектору. За результатами експертної оцінки визначено проблеми, що становлять найбільшу загрозу для національних інтересів, економічної безпеки та сталого розвитку.

Таблиця 2.3 – Експертна оцінка ключових викликів професійної освіти України

Сфера впливу	Основні проблеми	Потенційні ризики
Національна безпека	Низька якість підготовки педагогів ПТО; слабкий розвиток критичного мислення	Зниження кадрового потенціалу держави
Економічна безпека	Невідповідність підготовки вимогам роботодавців; слабка профорієнтація	Дефіцит кадрів, гальмування відновлення економіки
Екологічна та енергетична незалежність	Низький рівень екокомпетентностей випускників	Залежність від зовнішніх ресурсів

В умовах повномасштабної війни особливого значення набуває ветеранський вимір розвитку професійної освіти. Різке зростання чисельності осіб, які отримали статус учасника бойових дій, формує нову соціальну групу з особливими освітніми потребами.

Таблиця 2.4 – Кількість осіб, яким надано статус учасника бойових дій в Україні у 2022–2025 роках

Рік	Кількість осіб	Характеристика
2022	12 871	Початковий етап війни
2023	324 018	Масова мобілізація
2024	267 263	Часткова стабілізація
2025*	≈ 55 000	Дані за неповний рік
Разом	≈ 659 000	Нові ветерани

Станом на 2025 рік загальна чисельність ветеранів війни перевищує 1,3 млн осіб, з яких понад 100 тис. мають інвалідність унаслідок війни, що зумовлює підвищений попит на інклюзивну професійну освіту та програми перекваліфікації.

Таблиця 2.5 – Оцінка потреб ветеранів у професійній реадаптації

Показник	Орієнтовне значення
Ветерани, що повернулися до цивільного життя	600–700 тис.
Потребують перекваліфікації	35–45 %
Потенційні здобувачі ПТО	200–300 тис.
Ветерани з обмеженнями працездатності	≈ 20 %

Враховуючи результати аналізу, пріоритетними напрямками подолання викликів є:

- ухвалення комплексного Закону України «Про професійну освіту»;
- модернізація мережі ПТО та створення центрів професійної досконалості;
- розвиток дуальної освіти відповідно до європейських стандартів;
- підвищення якості підготовки педагогічних кадрів;
- інтеграція програм професійної освіти з ветеранською політикою держави.

Таким чином, система професійної (професійно-технічної) освіти України функціонує в умовах багатовимірних зовнішніх і внутрішніх

викликів, що посилюються наслідками повномасштабної війни. Зростання чисельності ветеранів війни трансформує професійну освіту з інструмента підготовки робітничих кадрів у ключовий механізм соціальної реінтеграції, економічного відновлення та національної безпеки. Подолання виявлених проблем потребує системної, людиноцентричної та інклюзивної державної політики, орієнтованої на довгостроковий розвиток України у післявоєнний період.

РОЗДІЛ 3.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗІЇ У СФЕРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

3.1 Інноваційні підходи до освіти ветеранів: функціонал і перспективи онлайн-платформи

Аналіз сучасного стану перекваліфікації та працевлаштування ветеранів війни в Україні свідчить про наявність комплексу системних, інституційних та соціально-психологічних проблем, що суттєво ускладнюють процес їхньої реінтеграції в цивільне життя. Попри формування нормативно-правової бази у сфері ветеранської політики та запровадження окремих державних інструментів підтримки, фактична ефективність програм професійної адаптації залишається низькою, а їх охоплення — обмеженим [17; 40].

У 2025 році в Україні функціонує поєднання державних та донорських програм професійного навчання, перекваліфікації й підвищення кваліфікації ветеранів війни, а також триває підготовка до запуску окремої державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2025–2027 роки. Поряд із цим реалізується низка безоплатних освітніх і грантових ініціатив у сферах інформаційних технологій, підприємництва та професійного рескілінгу, які передбачають спеціальні навчальні потоки для ветеранів і членів їхніх сімей.

Міністерством у справах ветеранів України спільно з Урядом схвалено Концепцію державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2025–2027 роки, яка передбачає формування системи професійної адаптації, перекваліфікації, цифрового пошуку роботи та розвитку освітніх можливостей для ветеранів війни. На основі зазначеної Концепції розробляється комплексна програма та план заходів, спрямованих на інтеграцію ветеранів у ринок праці та підвищення рівня їх економічної самостійності.

За інформацією Міністерства у справах ветеранів України, у 2025 році продовжує діяти безоплатна державна програма професійного навчання для ветеранів, ветеранок та членів їхніх сімей, у межах якої значна кількість учасників вже здобула нові професійні кваліфікації або пройшла перепідготовку відповідно до потреб ринку праці.

Важливим доповненням до державних ініціатив є міжнародна технічна допомога. Зокрема, у 2025 році реалізується проєкт «Соціальне згуртування та реінтеграція ветеранів в Україні», що впроваджується Міжнародною організацією з міграції за фінансування Європейського Союзу. Проєкт передбачає професійне навчання, розвиток навичок та комплексну підтримку процесів реінтеграції ветеранів і членів їхніх сімей, зокрема шляхом подання заявок через електронні платформи у визначені строки.

Крім того, окремі донорські програми (зокрема стипендійні ініціативи IREX) частково покривають вартість навчання та забезпечують можливість проходження освітніх курсів упродовж 2025 року, зосереджуючись на питаннях реабілітації, соціальної адаптації та здобуття нових професійних компетентностей.

Аналіз освітніх ініціатив 2025 року свідчить про активний розвиток безкоштовних курсів і онлайн-платформ, орієнтованих на ветеранів війни та їхні родини. Такі програми охоплюють IT-напрямок (програмування, тестування програмного забезпечення), підприємництво, короткострокові програми професійної перепідготовки, а також менторські програми та кар'єрні консультації. Частина курсів поєднує освітній компонент із підтримкою працевлаштування, психологічним супроводом та підготовкою до проходження співбесід.

Як приклад, окремі освітні продукти 2025 року, зокрема короткострокові онлайн-курси з цифрових компетентностей (у тому числі з основ штучного інтелекту), передбачають пріоритетний доступ для ветеранів, військовослужбовців і членів їхніх сімей, гнучкий дистанційний формат навчання та обмежені квоти набору.

З практичної точки зору ветеранам доцільно систематично відстежувати інформацію, що оприлюднюється на офіційному вебсайті Міністерства у справах ветеранів України, а також на ресурсах обласних і місцевих органів виконавчої влади, де публікуються відомості про державні програми, порядок направлення на навчання через центри зайнятості та відповідні форми подання заяв.

Водночас важливим є регулярний моніторинг спеціалізованих цифрових платформ і програм рескілінгу, орієнтованих на ветеранську аудиторію, на яких зосереджено актуальну інформацію про відкриті набори, курси, грантові конкурси та строки подання заяв. Такий підхід дозволяє підвищити поінформованість ветеранів і забезпечити більш ефективне використання наявних освітніх та професійних можливостей.

Ключовою проблемою є вкрай низьке охоплення ветеранів програмами професійного навчання і перекваліфікації. За наявними оцінками, участь у таких програмах беруть менше 1–2 % осіб, які мають статус учасника бойових дій, що зумовлює втрату часу після демобілізації, поступову деградацію професійних навичок і зростання ризиків довготривалого безробіття [17]. У контексті післявоєнного відновлення це створює додаткове навантаження на систему соціального захисту та стримує відновлення людського капіталу.

Не менш значущою проблемою є формалізований характер більшості освітніх програм, які пропонуються ветеранам. Значна частина курсів не враховує індивідуальні освітні потреби, вікові особливості, стан здоров'я та життєвий досвід осіб, що пройшли бойові дії. У результаті навчання часто не призводить до стійкого працевлаштування, а повторна втрата роботи формує у ветеранів відчуття маргіналізації та недовіру до державних інституцій [17].

Суттєвим стримувальним чинником є відсутність комплексної підтримки ментального здоров'я. Недостатній психологічний супровід осіб із посттравматичними стресовими розладами (ПТСР), бойовими травмами та хронічним стресом ускладнює адаптацію в трудових колективах, поглиблює соціальну ізоляцію та негативно впливає на стабільність зайнятості. Як

наслідок, навіть за наявності вакансій ветерани часто не можуть повною мірою реалізувати свій професійний потенціал.

Додатковими бар'єрами виступають упередження з боку роботодавців та бюрократичні складнощі отримання освітніх ваучерів, пільг і грантів. Тривалі та непрозорі процедури оформлення документів знижують мотивацію ветеранів до участі в програмах перекваліфікації та сприяють неформальній зайнятості.

Таблиця 3.1 – Основні проблеми перекваліфікації та працевлаштування ветеранів в Україні

Проблема	Прояви	Потенційні наслідки
Низьке охоплення програмами	Участь менш ніж 2 % ветеранів	Безробіття, втрата навичок
Формальний підхід до навчання	Стандартизовані курси без персоналізації	Повторна втрата роботи
Недостатня психологічна підтримка	Обмежений супровід ПТСР	Соціальна ізоляція
Недовіра роботодавців	Упередження щодо ветеранів	Обмежене коло вакансій
Бюрократичні бар'єри	Складний доступ до ваучерів	Демотивація до навчання

Джерело: узагальнено за [17; 40].

Порівняння з міжнародною практикою демонструє (додаток А), що ефективні моделі реінтеграції ветеранів базуються на поєднанні індивідуального кар'єрного консультування, гнучких освітніх форматів і тісної взаємодії з роботодавцями. У країнах із розвиненими системами підтримки — зокрема у США, Великій Британії та Ізраїлі — більшість ветеранів проходять підготовку до цивільної кар'єри протягом перших 6–12 місяців після завершення служби, а рівень їхнього працевлаштування перевищує 60–80 % [40].

Таблиця 3.2 – Порівняння міжнародних моделей перекваліфікації ветеранів

Країна	Ключові елементи системи	Результати
США	Індивідуальне консультування, ваучери, онлайн-курси	≈80 % проходять підготовку
Велика Британія	Наставництво, визнання військових навичок	≈70 % працевлаштування
Ізраїль	Пільги роботодавцям, персональні профілі	Висока зайнятість
Україна	Освітні ваучери, курси ДСЗ	Обмежене охоплення

Джерело: сформовано за [17; 40].

В Україні ж застосовуються переважно окремі інструменти — освітні ваучери, курси служби зайнятості, пілотні проекти донорських організацій, — які не інтегровані в єдину національну систему кар’єрного супроводу ветеранів і потребують суттєвого розширення та спрощення доступу [17].

Важливим ресурсом удосконалення системи перекваліфікації є цифровий потенціал освіти. В Україні з 2024–2025 років активно розвиваються дистанційні та онлайн-формати навчання, що особливо актуально для ветеранів, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб і громадян, які проживають за кордоном [47].

Офіційна платформа «Освіта для ветеранів» (osvitaveteraniv.gov.ua) стала ключовим цифровим інструментом реалізації державної політики у сфері професійної адаптації захисників. Платформа забезпечує централізований доступ до курсів, програм перекваліфікації, грантів і консультацій, а також виконує функції інформаційної та психосоціальної підтримки ветеранів [24].

Разом із тим, без належної міжвідомчої координації, участі донорських організацій та системи стимулів для роботодавців цифрові ініціативи залишаються фрагментарними та не забезпечують масштабного ефекту, що підкреслюють у своїх дослідженнях Котенко С. і Богдан Е. [17].

Показовим прикладом міжсекторальної взаємодії є партнерство Міністерства у справах ветеранів України з Національним університетом

фізичного виховання і спорту України, у межах якого формується багатофункціональний центр ветеранської освіти, реабілітації та наукових досліджень. Освітні програми з фізкультурно-спортивної реабілітації, кіберспорту та адаптивного спорту поєднують навчання, психологічну підтримку та відновлення фізичного здоров'я.

Результати реалізації таких програм засвідчують позитивний вплив на психологічний стан ветеранів, зниження рівня тривожності, відновлення комунікативних навичок і розширення соціальних контактів. Водночас здобуття нових професійних компетентностей відкриває додаткові кар'єрні можливості у сферах реабілітації, освіти, фізичної культури та спорту, де попит на фахівців залишається стабільно високим [24].

Показовим прикладом міжсекторальної взаємодії у сфері реалізації державної політики з реінтеграції ветеранів війни є партнерство Міністерства у справах ветеранів України з Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна. Дана модель співпраці ґрунтується на поєднанні ресурсів державного управління та потенціалу закладу вищої освіти з метою забезпечення комплексної освітньої, соціальної та професійної підтримки ветеранів війни і членів їхніх сімей.

У межах цього партнерства Каразінський університет виступає не лише як освітня установа, а як інституційний центр реінтеграції, що поєднує навчальну, наукову, психологічну та соціально-комунікативну функції. За підтримки Міністерства у справах ветеранів України в університеті реалізуються ініціативи, спрямовані на створення сприятливого середовища для навчання ветеранів, їх адаптації до академічного простору та подальшої інтеграції у ринок праці.

Одним із ключових напрямів співпраці є освітня підтримка ветеранів, що передбачає спрощений доступ до освітніх програм, використання дистанційних і змішаних форматів навчання, а також формування індивідуальних освітніх траєкторій з урахуванням попереднього військового досвіду, стану здоров'я та професійних інтересів. Каразінський університет

забезпечує можливість здобуття як повної вищої освіти, так і короткострокових програм підвищення кваліфікації та перекваліфікації, що особливо важливо для ветеранів, які прагнуть швидко повернутися до економічно активного життя.

Важливим елементом партнерства є психологічний та соціальний супровід ветеранів, який реалізується через залучення фахівців університетських кафедр психології, соціології та медицини. За координації Міністерства у справах ветеранів України створюються умови для надання психологічної допомоги, кризового консультування та груп підтримки, що сприяє подоланню наслідків бойового стресу, зниженню рівня тривожності та формуванню стійкої мотивації до навчання й професійного розвитку.

Окремого значення набуває науково-аналітичний компонент співпраці, у межах якого Каразінський університет залучається до дослідження проблем ветеранської політики, аналізу ефективності програм реінтеграції та розроблення рекомендацій для органів державної влади. Така взаємодія дозволяє Міністерству у справах ветеранів України спиратися на результати академічних досліджень під час формування та коригування державних рішень, що підвищує їх обґрунтованість і результативність.

Партнерство також має кадрово-професійний вимір, оскільки університет виступає майданчиком для підготовки фахівців у сфері соціального супроводу ветеранів, публічного управління, психологічної реабілітації та правового забезпечення ветеранської політики. Таким чином, Каразінський університет сприяє формуванню людського капіталу, необхідного для подальшого розвитку системи підтримки ветеранів на національному та регіональному рівнях.

З позицій публічного управління дана модель співпраці ілюструє ефективну реалізацію принципу міжсекторального партнерства, коли держава визначає стратегічні пріоритети та забезпечує координацію, а заклад вищої освіти надає експертний, освітній і інфраструктурний ресурс. Такий підхід дозволяє перейти від фрагментарних заходів допомоги ветеранам до

комплексної, людиноцентричної моделі реінтеграції, у межах якої освіта виступає ключовим інструментом соціальної стабільності та післявоєнного відновлення.

Отже, партнерство Міністерства у справах ветеранів України з Харківським національним університетом імені В. Н. Каразіна є прикладом успішної міжсекторальної взаємодії, що поєднує державну політику, освітній потенціал та наукову експертизу. Його досвід може бути масштабований на інші заклади вищої освіти та використаний як модель побудови національної системи освітньої та професійної реінтеграції ветеранів війни.

Аналіз стану перекваліфікації та працевлаштування ветеранів війни в Україні свідчить про наявність глибоких системних проблем, що охоплюють освітню, соціальну, психологічну та інституційну площини. Низьке охоплення програмами навчання, формалізований характер освітніх інструментів, недостатня підтримка ментального здоров'я та бюрократичні бар'єри істотно знижують ефективність реінтеграції ветеранів у ринок праці. Міжнародний досвід підтверджує доцільність переходу до людиноцентричної моделі, що поєднує персоналізовану освіту, кар'єрний супровід і активну участь роботодавців. У цьому контексті цифрові платформи та міжсекторальні ініціативи мають стати основою формування національної системи професійної адаптації ветеранів, здатної трансформувати військовий досвід у стратегічний ресурс післявоєнного розвитку України.

3.2 Перспективи реалізації державної політики під час навчання ветеранів війни

Перспективи реалізації державної політики у сфері навчання ветеранів війни безпосередньо пов'язані з переходом від фрагментарних, ситуативних заходів підтримки до цілісної системи освітньої реінтеграції, що охоплює правові, інституційні, фінансові та соціальні механізми. У сучасних умовах ветеран має розглядатися не лише як об'єкт соціального захисту, а як активний

суб'єкт соціально-економічного розвитку, носій унікального людського капіталу та потенційний учасник післявоєнної відбудови держави. Такий підхід відповідає принципам людиноцентризму, закріпленим у національних стратегічних документах та європейських стандартах публічної політики [17; 33].

Ключовим завданням державної політики у сфері навчання ветеранів війни є формування індивідуалізованих освітніх траєкторій, що поєднують професійну діагностику, оцінювання наявних компетентностей, гнучкі формати навчання та механізми визнання результатів неформального й інформального навчання, зокрема військового досвіду. Визнання управлінських, технічних, логістичних і командних навичок, здобутих у зоні бойових дій, як складової професійних кваліфікацій дозволяє суттєво скоротити тривалість перекваліфікації та підвищити мотивацію ветеранів до участі в освітніх програмах [17].

Важливим напрямом розвитку державної політики є інституційне посилення ролі закладів освіти та центрів ветеранського розвитку як основних провайдерів навчальних, консультаційних і реабілітаційних послуг. Розширення міжвідомчої взаємодії між органами державної влади, закладами професійної (професійно-технічної) освіти, службою зайнятості, органами місцевого самоврядування та роботодавцями створює передумови для узгодження змісту освітніх програм з реальними потребами регіональних і національного ринків праці. Така координація відповідає положенням Закону України «Про професійну освіту», відповідно до якого державна та регіональна політики у цій сфері мають формуватися з урахуванням прогнозів зайнятості та соціально-економічного розвитку [33].

Перспективним інструментом реалізації державної політики у сфері навчання ветеранів війни є активне впровадження цифрових технологій, дистанційних і змішаних форматів навчання, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освіти та потребам суспільства в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення. Цифровізація освітнього процесу набуває

особливої актуальності з огляду на значну територіальну мобільність ветеранів, їх різний стан здоров'я, сімейні обставини, а також необхідність поєднання навчання з працевлаштуванням або проходженням реабілітації [17; 24]. За таких умов традиційні очні форми навчання не завжди здатні забезпечити рівний і безперервний доступ до освіти, тоді як дистанційні та змішані формати дозволяють усунути значну частину просторових, часових і фізичних бар'єрів.

Цифрова освіта створює можливість індивідуалізації освітніх траєкторій, що є принципово важливим для ветеранів війни як соціальної групи з гетерогенними потребами, досвідом і рівнем попередньої підготовки. Онлайн-курси, модульні програми, асинхронне навчання та персоналізовані навчальні маршрути дозволяють ветеранам самостійно визначати темп і послідовність опанування навчального матеріалу, поєднуючи освіту з лікуванням, психологічною реабілітацією або трудовою діяльністю [17]. Такий підхід відповідає концепції навчання впродовж життя та сприяє підвищенню мотивації до здобуття нових професійних компетентностей.

Важливою перевагою цифрових форматів є їх інклюзивний потенціал. Для ветеранів з інвалідністю або обмеженнями працездатності дистанційне навчання часто є єдиною реальною можливістю здобути освіту без додаткових ризиків для здоров'я. Адаптовані цифрові ресурси, використання допоміжних технологій, субтитрування, аудіоформати та можливість повторного доступу до навчального контенту створюють передумови для рівного доступу до освіти осіб з різними функціональними обмеженнями [32; 37]. У цьому контексті цифровізація навчання виступає не лише технологічним, а й соціально значущим інструментом реалізації принципів недискримінації та рівності можливостей, закріплених у національному законодавстві.

Розвиток цифрових освітніх рішень дозволяє також підвищити ефективність використання державних ресурсів. Онлайн-курси та змішані програми потребують менших витрат на утримання матеріально-технічної бази, дають змогу масштабувати освітні послуги без суттєвого збільшення

фінансування та забезпечують оперативне оновлення змісту навчання відповідно до змін на ринку праці [14; 33]. Для держави це означає можливість охоплення більшої кількості ветеранів програмами перекваліфікації та підвищення кваліфікації без пропорційного зростання бюджетних витрат.

Особливу роль у формуванні цифрового освітнього середовища для ветеранів відіграє розвиток національних освітніх платформ, зокрема платформи «Освіта для ветеранів», що є складовою державної політики соціальної та професійної реінтеграції захисників України [24]. Її значення полягає не лише у наданні доступу до освітніх курсів, а й у створенні єдиної цифрової екосистеми професійної адаптації, яка поєднує навчальні послуги, кар'єрне консультування, психологічну підтримку та інформаційно-комунікаційну взаємодію з роботодавцями [17].

Інтеграція освітніх платформ із сервісами служби зайнятості, базами вакансій, програмами стажувань і роботодавцями створює передумови для зміцнення зв'язку між освітою та ринком праці. Ветеран отримує можливість не лише здобути нову кваліфікацію, а й одразу орієнтуватися на актуальні запити роботодавців, оцінювати перспективи працевлаштування та планувати власну кар'єрну траєкторію [17; 40]. Для роботодавців це відкриває доступ до підготовлених кадрів, а для держави — інструмент зниження рівня безробіття серед ветеранів і підвищення їх економічної активності.

Не менш важливою складовою цифрової екосистеми є психологічна та менторська підтримка, інтегрована в освітній процес. Онлайн-консультації психологів, програми менторства, групи взаємопідтримки та кар'єрний коучинг дозволяють комплексно вирішувати проблеми адаптації ветеранів до цивільного життя, знижувати рівень тривожності та сприяти формуванню стійкої мотивації до професійного розвитку [24].

Разом із тим, ефективне використання цифрових технологій у навчанні ветеранів потребує активної ролі держави як координатора та регулятора. Без уніфікованих стандартів якості онлайн-освіти, належного моніторингу результатів навчання та інтеграції цифрових програм у національну систему

кваліфікацій існує ризик фрагментації освітніх ініціатив і зниження їх практичної ефективності [33; 54]. Тому важливим завданням державної політики є формування чітких правил акредитації цифрових освітніх програм і визнання результатів дистанційного навчання.

Крім того, цифровізація навчання ветеранів має супроводжуватися підвищенням цифрової та педагогічної компетентності викладачів. Педагогічні працівники повинні володіти сучасними методиками онлайн-навчання, цифровими інструментами та навичками роботи з дорослими здобувачами освіти, які мають травматичний досвід війни [14; 32]. Інвестиції у підготовку педагогічних кадрів є необхідною умовою забезпечення якості цифрової освіти.

У стратегічній перспективі цифрові технології та дистанційні формати навчання можуть стати основою формування гнучкої, адаптивної системи професійної освіти для ветеранів війни, здатної оперативно реагувати на зміни соціально-економічної ситуації та потреб ринку праці. Така система не лише забезпечує доступ до освіти, а й сприяє соціальній згуртованості, розвитку людського капіталу та ефективному використанню військового досвіду як ресурсу післявоєнного відновлення України [17; 24].

Водночас ефективна реалізація державної політики у сфері навчання ветеранів війни неможлива без стабільного фінансування та залучення міжнародної технічної допомоги. Міжнародні партнери відіграють важливу роль у впровадженні інклюзивних підходів, розвитку безбар'єрного освітнього середовища та підвищенні якості освітніх програм. Зокрема, Дорожня карта розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення до 2030 року, розроблена за участі міжнародних експертів, визначає системні кроки щодо забезпечення доступності, універсального дизайну та розумного пристосування закладів П(ПТ)О [32].

Особливого значення набуває інклюзивний вимір державної політики, адже значна частина ветеранів війни має інвалідність або інші особливі освітні

потреби. Законодавство України закріплює право таких осіб на здобуття професійної освіти з урахуванням індивідуальних можливостей і медичних показань, а також передбачає використання альтернативних форм навчання та виплату пенсій і стипендій у повному обсязі під час навчання [22; 32]. Впровадження Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я (МКФ) як національного класифікатора створює підґрунтя для переходу від медичної до функціональної моделі оцінювання потреб ветеранів, що є важливою передумовою персоналізації освітніх маршрутів.

Перспективи реалізації державної політики тісно пов'язані також із модернізацією мережі закладів професійної (професійно-технічної) освіти. Діяльність багатьох П(ПТ)О поступово зміщується у бік підготовки кадрів для професій простої та середньої технологічної складності, попит на які перевищує половину обсягів регіонального замовлення. Водночас зберігається проблема підготовки фахівців за інтегрованими професіями, що зумовлено недосконалістю механізмів формування регіонального замовлення та його орієнтацією на галузеві напрями, а не на конкретні спеціальності. Подолання цих дисбалансів можливе шляхом тіснішої взаємодії з роботодавцями, розвитку дуальної освіти та створення освітньо-практичних центрів [14].

Окремим напрямом державної політики є формування україномовного освітнього середовища як складової національної безпеки та суспільної консолідації. Українська мова є обов'язковою мовою освітнього процесу в закладах професійної освіти, що закріплено законами України «Про освіту» та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [8; 29]. Послідовна мовна політика в освітній сфері сприяє формуванню єдиної ідентичності, підвищенню соціальної згуртованості та стійкості громад, що є особливо важливим у післявоєнний період [34; 39].

У сучасних умовах реалізація державної мовної політики перетворилася на важливий елемент стратегії захисту національного суверенітету. Українська мова розглядається не лише як культурна цінність, але й як ключовий чинник

консолідації суспільства в умовах боротьби за незалежність [34] (Звіт Уповноваженого, 2024). Особлива роль у цьому процесі належить представникам місцевої влади, які мають реальні можливості впливати на зміцнення статусу державної мови у сферах освіти, культури та публічного простору (там само). Їхні дії сприяють формуванню єдиної мовної політики та стійкості громад у складних обставинах (там само).

Дослідження Сабадир Галини Іванівни ґрунтується на аналізі законодавства України, наукових праць у галузях мовознавства, культурології та соціології, а також результатів соціологічних опитувань щодо ставлення громадян до української мови. У роботі використано міждисциплінарний підхід, який охоплює контент-аналіз нормативних і наукових джерел, соціолінгвістичний аналіз функціонування мови, порівняльне дослідження мовної політики європейських держав і статистичну обробку емпіричних даних. Мова відіграє визначальну роль у збереженні національної самобутності, оскільки акумулює історичний досвід, культурні цінності та світоглядні орієнтири суспільства. Українська мова функціонує не лише як засіб спілкування, а й як важливий елемент національної ідентичності та суспільної єдності. Соціологічні дослідження засвідчують зростання її ролі в повсякденному житті та розширення сфер використання, зокрема в освіті, культурі, медіа й бізнесі [39].

Вагомим чинником зміцнення позицій української мови стало формування цілісної державної мовної політики, спрямованої на регулювання її застосування в усіх сферах суспільного життя, захист і популяризацію, насамперед серед молоді. Особливе значення має освітня сфера, де україномовні програми сприяють формуванню мовної культури нового покоління, а розвиток україномовного медіаконтенту посилює мовну ідентичність. Європейський досвід свідчить, що послідовна мовна політика є важливим інструментом суспільної консолідації та зміцнення державності. Аналіз таких підходів дає підстави стверджувати, що активна підтримка

державної мови сприяє збереженню національної ідентичності, підвищенню суспільної згуртованості та стабільності держави [39].

Українська мова є базовою та обов'язковою мовою освітнього процесу в закладах професійної (професійно-технічної) освіти у 2025 році, з певними винятками та особливими режимами для приватних закладів і осіб, що належать до нацменшин [31].

Мовою освітнього процесу в Україні визначено державну мову, тобто українську, у всіх закладах освіти, включно з профтехосвітою. Це закріплено в Законі України «Про освіту» (стаття про мову освіти) та в Законі «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [8; 29].

Заклади зобов'язані забезпечити можливість здобути освіту державною мовою, а також створити умови для вивчення української в обсязі, достатньому для здійснення професійної діяльності за обраною спеціальністю [34].

Для закладів фахової передвищої освіти (коледжі, технікуми) прямо передбачено, що мовою освітнього процесу є державна мова, а вивчення української є обов'язковим компонентом програм. Аналогічний підхід закріплений у новій редакції закону «Про професійну освіту», де підтверджується пріоритет української мови при організації навчання [33].

Водночас закон допускає викладання окремих дисциплін двома чи більше мовами – українською, англійською чи іншими офіційними мовами ЄС – за умови, що здобувач здатен продемонструвати результати навчання державною мовою [34].

Приватні заклади мають ширшу автономію у виборі мов навчання (насамперед мовами ЄС), але з обов'язковим вивченням української як окремої дисципліни в обсязі, що дозволяє працювати за фахом українською. Для представників корінних народів та національних меншин забезпечуються умови для вивчення державної мови паралельно з мовою спільноти, але це не скасовує вимоги до володіння українською [22].

У 2024–2025 роках просувається окремий законопроект про створення українськомовного освітнього середовища, який деталізує обов'язки закладів

освіти щодо повсякденного використання української мови. Йдеться не лише про мову уроків, а й про спілкування на перервах, у гуртках, на території закладу, участь педагогів, адміністрації, здобувачів та батьків у формуванні україномовного простору [42]

Таким чином, у 2025 році для профтехучилищ діє модель, за якої:

- основна мова навчання та комунікації – українська [31];
- окремі предмети можуть вестися паралельно іншими мовами (англійською, мовами ЄС) за умов пріоритету результатів українською [22];
- розширюються вимоги до створення цілісного україномовного освітнього середовища, що посилюється новими законодавчими ініціативами.

Протягом 2024 року до Уповноваженого із захисту державної мови надійшло 2314 звернень – на 1378 менше, ніж у 2023 році. Найбільше звернень надійшло з Києва, Одеси, Харкова та Дніпра, що пов'язано з високою щільністю населення і кількістю закладів обслуговування [34] (Звіт Уповноваженого, 2024). У цих містах працюють представники Уповноваженого, які ведуть роз'яснювальну діяльність і контролюють дотримання мовного законодавства (там само).

Загалом у 2024 році було проведено 608 заходів державного контролю, у ході яких виявлено 439 порушень. Лідерами за кількістю порушень залишаються Київ (160 випадків), Одеська (104) та Харківська (48) області (Звіт Уповноваженого, 2024). Також були зафіксовані порушення в Дніпропетровській, Київській, Миколаївській, Запорізькій, Львівській, Чернігівській та інших областях. [34]

Крім наглядової діяльності, Уповноважений продовжив ініціативу щодо впровадження місцевих мовних програм, що стартувала у 2021 році. Ці програми спрямовані на підтримку української мови в громадах – шляхом організації мовних курсів, культурно-освітніх заходів, поповнення бібліотечних фондів та забезпечення доступу до інформації державною мовою (там само) [34].

У середньо- та довгостроковій перспективі реалізація державної політики у сфері навчання ветеранів війни матиме комплексний соціально-економічний ефект. Вона сприятиме підвищенню рівня зайнятості, зменшенню соціальної напруги, формуванню конкурентоспроможного людського капіталу та використанню військового досвіду як ресурсу післявоєнного відновлення. Водночас успішність цієї політики залежить від узгоджених дій держави, органів місцевого самоврядування, освітніх установ, роботодавців і громадянського суспільства, що відповідає європейським підходам до публічного управління та розвитку освіти впродовж життя [14; 32].

У результаті аналізу встановлено, що цифровізація освітніх процесів та впровадження онлайн-платформ є одним із ключових інноваційних напрямів реалізації державної політики у сфері навчання ветеранів війни. Онлайн-інструменти, зокрема національна платформа «Освіта для ветеранів», створюють передумови для забезпечення рівного доступу до освітніх послуг незалежно від місця проживання, стану здоров'я чи соціального статусу ветеранів. Цифрове середовище дозволяє інтегрувати освітні програми, кар'єрне консультування, психологічну підтримку та комунікацію з роботодавцями в єдину екосистему професійної реінтеграції.

Обґрунтовано, що перспективи реалізації державної політики у сфері навчання ветеранів війни пов'язані з переходом від фрагментарних та декларативних заходів до системної, людиноцентричної моделі освітньої реінтеграції. Така модель передбачає індивідуалізацію освітніх траєкторій, визнання результатів неформального та інформального навчання, зокрема військового досвіду, а також посилення міжсекторальної взаємодії між органами державної влади, закладами освіти, службою зайнятості, роботодавцями та громадськими організаціями. Освіта у цьому контексті виступає не лише засобом підвищення кваліфікації, а стратегічним інструментом соціально-економічної адаптації ветеранів.

Узагальнення результатів дослідження свідчить, що ефективність інноваційних освітніх підходів для ветеранів безпосередньо залежить від рівня

державної координації, стабільного фінансування та інституційної спроможності суб'єктів реалізації політики. Подальший розвиток онлайн-платформ, розширення цифрових сервісів, упровадження механізмів стимулювання роботодавців і забезпечення комплексного психологічного супроводу дозволять перетворити систему навчання ветеранів на дієвий чинник післявоєнного відновлення України. Таким чином, інтеграція інноваційних освітніх інструментів у державну політику створює підґрунтя для формування конкурентоспроможного людського капіталу та посилення соціальної згуртованості суспільства.

ВИСНОВКИ

1. Європейська модель інклюзивної професійної освіти ґрунтується на людиноцентричному підході, тісному поєднанні освіти з соціальними та економічними потребами суспільства, а також на системній підтримці здобувачів освіти на всіх етапах навчання та працевлаштування. Аналіз наукових підходів засвідчує, що в країнах ЄС інклюзія в професійній освіті розглядається не як окремий соціальний проєкт, а як інтегрована складова державної політики розвитку людського капіталу та ринку праці [38; 53].

2. Становлення інклюзивної освіти в Україні має поетапний характер і відображає еволюцію від сегрегованих моделей навчання до сучасної інклюзивної парадигми. Вирішальним чинником цієї трансформації стали міжнародні зобов'язання України та імплементація принципів інклюзії у національне законодавство, зокрема через норми законів у сфері освіти та соціального захисту осіб з інвалідністю [32]. Водночас практична реалізація інклюзії у професійній освіті залишається фрагментарною та потребує комплексного інституційного розвитку.

3. Сучасний етап правового регулювання інклюзивної освіти характеризується формуванням системної, людиноцентричної моделі, однак її ефективність безпосередньо залежить від належного ресурсного забезпечення, узгодженості управлінських рішень та спроможності органів публічної влади забезпечити реалізацію задекларованих прав на практиці. Недостатність фінансування, кадровий дефіцит і нерівномірність доступу до інклюзивної інфраструктури суттєво обмежують потенціал цієї моделі [32; 38].

4. Професійна освіта України перебуває у стані системного реформування, спрямованого на гармонізацію з європейським освітнім простором і підвищення її ефективності. Світовий досвід переконливо демонструє, що інвестування в якісну професійну освіту є базою економічного розвитку та соціальної стабільності. В умовах війни, цифрової трансформації

та глобалізації особливої актуальності набуває формування гнучкої, адаптивної та орієнтованої на потреби ринку праці освітньої системи [41; 53].

5. Ключовими проблемами функціонування системи професійної освіти в Україні залишаються хронічне недостатнє фінансування, застаріла матеріально-технічна база, відірваність змісту освітніх програм від потреб економіки, а також низький соціальний престиж професійно-технічної освіти. Сукупна дія цих чинників призводить до дефіциту кваліфікованих кадрів і зниження конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Подолання зазначених проблем можливе лише за умови комплексного підходу, що поєднує інституційне оновлення, залучення інвестицій та активну співпрацю з роботодавцями [14; 53].

6. Трансформаційні процеси у сфері професійної освіти супроводжуються активною діджиталізацією освітнього процесу, впровадженням компетентнісного підходу та посиленням міжнародної інтеграції. Важливу роль у цьому контексті відіграє Національна рамка кваліфікацій, яка забезпечує прозорість освітніх рівнів, узгодженість із Європейською рамкою кваліфікацій та сприяє професійній мобільності здобувачів освіти [41].

7. Реалізація державної політики у сфері навчання ветеранів війни має ґрунтуватися на системному та людиноцентричному підході, що передбачає поєднання освітньої підтримки з професійною діагностикою, психологічним супроводом і визнанням військового досвіду як складової професійної кваліфікації. Повномасштабна війна зумовила різке зростання потреби у таких реінтеграційних механізмах, у яких професійна та фахова передвища освіта виступають практичним інструментом перекваліфікації та соціальної адаптації ветеранів [24].

8. Інклюзивна освіта ветеранів у закладах професійної освіти повинна розглядатися як комплексна модель підтримки, що поєднує безбар'єрність освітнього середовища, адаптацію програм, психолого-педагогічний супровід та гнучкі освітні траєкторії (очні, дистанційні, змішані). Виявлені системні

недоліки — нормативна неузгодженість, нерівномірне фінансування, кадровий дефіцит і слабка матеріально-технічна база — істотно знижують спроможність закладів П(ПТ)О забезпечити якісне навчання ветеранів з особливими освітніми потребами [32; 38].

9. Статистичні дані щодо осіб з інвалідністю у П(ПТ)О свідчать про стабільну, але низьку частку таких здобувачів (близько 1,45–1,57%) та зниження показників їх працевлаштування у 2022–2023 роках порівняно з довоєнним періодом. Це підтверджує необхідність посилення компонентів супроводу працевлаштування, розвитку дуальної освіти та партнерства з роботодавцями [32].

10. Система підтримки професійної адаптації ветеранів в Україні у 2025 році перебуває на етапі інституційного становлення та розширення. Аналіз чинних державних і донорських програм свідчить про формування багаторівневої моделі підтримки, що поєднує професійне навчання, перекваліфікацію, підвищення кваліфікації та елементи сприяння зайнятості. Підготовка до запуску державної цільової програми «Ветеран. Робота» на 2025–2027 роки демонструє перехід від розрізнених заходів до комплексного підходу, орієнтованого на довгострокову інтеграцію ветеранів у ринок праці та зміцнення їх економічної самостійності.

11. Державні програми професійного навчання характеризуються соціальною спрямованістю та зростаючим охопленням цільової аудиторії, однак потребують подальшої систематизації. Безоплатні програми, реалізовані за участю Міністерства у справах ветеранів України, служби зайнятості та закладів освіти, забезпечують доступ ветеранів і членів їхніх сімей до здобуття нових професійних компетентностей. Водночас ефективність таких програм значною мірою залежить від рівня координації між центральними та місцевими органами влади, прозорості процедур направлення на навчання та наявності механізмів подальшого супроводу працевлаштування випускників.

12. Міжнародні та донорські проєкти відіграють істотну роль у доповненні державної політики та впровадженні інноваційних підходів до

реінтеграції ветеранів. Програми, що реалізуються за підтримки Європейського Союзу, Міжнародної організації з міграції, IREX та інших партнерів, зосереджуються на розвитку сучасних навичок, підприємницьких компетентностей, цифрової грамотності та психосоціальної підтримки. Їхньою перевагою є гнучкість освітніх форматів, використання дистанційних технологій та індивідуалізований підхід до потреб ветеранів.

13. Безоплатні освітні ініціативи та онлайн-платформи розширюють доступ ветеранів до навчання, однак залишаються фрагментованими. Наявність численних курсів у сфері ІТ, підприємництва та рескілінгу створює додаткові можливості для професійної самореалізації ветеранів. Разом із тим відсутність єдиного координаційного центру та інтегрованої системи обліку результатів навчання ускладнює оцінювання їх ефективності та знижує потенціал масштабування успішних практик.

14. Подальший розвиток державних і міжнародних програм має бути спрямований на формування єдиної екосистеми професійної реінтеграції ветеранів. Така екосистема повинна поєднувати освітні послуги, кар'єрне консультування, психологічний супровід, механізми визнання неформального навчання та взаємодію з роботодавцями. Реалізація комплексного, людиноцентричного підходу дозволить перетворити програми підтримки ветеранів із короткострокових соціальних заходів на стратегічний інструмент післявоєнного відновлення та сталого розвитку економіки України.

15. Цифровізація освітніх процесів і впровадження онлайн-платформ є одним із ключових інноваційних напрямів державної політики у сфері навчання ветеранів війни. Національні цифрові інструменти, зокрема платформа «Освіта для ветеранів», створюють передумови для формування єдиної екосистеми професійної реінтеграції, що інтегрує освіту, кар'єрне консультування, психологічну підтримку та комунікацію з роботодавцями [38; 41].

16. Узагальнення результатів дослідження дає підстави стверджувати, що ефективність інклюзивної професійної освіти та освітніх програм для

ветеранів безпосередньо залежить від рівня державної координації, стабільного фінансування та інституційної спроможності суб'єктів реалізації політики. Подальший розвиток цифрових сервісів, механізмів стимулювання роботодавців і системного психологічного супроводу дозволить перетворити професійну освіту на один із ключових чинників післявоєнного відновлення, економічної стійкості та соціальної згуртованості українського суспільства [53].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біляєва О. М. Інноваційні процеси у професійній освіті: світовий та національний контексти. *Теорія і методика професійної освіти*. 2022. Вип. 28. С. 17–24.
2. Вступ до військового навчального закладу, 2025-2026. URL: <https://koropecka-rada.gov.ua/news/1754632991/>
3. Губерська Н. Державне регулювання вищої освіти в умовах демократизації публічних відносин *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 153–158. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_27.
4. Дистанційка, нові предмети та можливості за кордоном: яким буде новий навчальний рік. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/distantsiyka-novi-predmeti-ta-mozhlivosti-1756206374.html>
5. Дистанційне навчання 2025: які нові правила запрацюють з вересня. URL: <https://visitukraine.today/uk/blog/6431/distance-learning-in-2025-what-new-rules-will-come-into-effect-in-september>
6. Домінський О. С. Фахова передвища освіта. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2019. Вип. 53. С. 94–99. DOI: 10.31652/2412-1142-2019-53-94-99.
7. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
8. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Закон України «Про професійно-технічну освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» від 10.02.1998 № 103/98-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> (втратив чинність)

11. Закон України «Про фахову передвищу освіту» від 6 червня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>
12. Зуб А. В. Взаємодія органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в системі управління інклюзивною освітою в Україні: дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Харків, 2025.
13. Зяйлик М. Ф., Машлій Г. Б. Основні завдання державної політики у сфері професійно-технічної освіти. *Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки*: Матеріали IV Міжнародної наукової конференції. 2024. С. 127-128.
14. Калениченко Р. А., Червяк Ю. Д. Проблеми та перспективи професійно-технічної освіти в Україні. *Актуальні проблеми освітнього процесу в контексті європейського вибору України* збірник матеріалів VII Міжнародної конференції 14 листопада 2024 року Київський національний університет будівництва і архітектури Київ Ліра-К 2025. С. 195–197. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/handle/123456789/14131>
15. Колупаєва А. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 2. С. 7-18.
16. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
17. Котенко С., Богдан Е. Інтеграція захисників у ринок праці України: проблеми та перспективи перекваліфікації ветеранів. *Економіка та суспільство* 2025, № 78. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-25>
18. Легенький М. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дис. докт. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2018. 513 с. в Україні.
19. Лист №1/17201-25 від 18.08.2025 «Щодо організації дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/osvita-2/inklyuzivne->

navchannya/dlya-fakhivtsiv/metodichni-rekomendatsii-2/list-mon-shhodo-organizaciyi-doskilnoyi-osviti-ditei-z-oop.pdf

20. Лист МОН №1/9090-25 від 05.05.2025. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/dlya-fakhivtsiv/metodichni-rekomendatsii-2/list-mon-26082025-117666-25-rekomendaciyi.pdf>

21. Любунь Ю. О. Інклюзивна освіта: проблеми та перспективи. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2024. March 29. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-29.03.2024.089>

22. Мова освітнього процесу – українська. <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/mova-osvitnoho-protsesu-ukrainska>

23. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

24. Пижов О., Петрунін В. Освіта як інструмент реінтеграції ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. *Sport Science Spectrum*. 2025. № 3. С. 73–79. DOI: <https://doi.org/10.32782/spectrum/2025-3-11>

25. Понад 4 тис. ветеранів і ветеранок пройшли навчальні програми у 2024–2025 роках у Службі зайнятості. Державна служба зайнятості України 2025. URL: <https://www.dcz.gov.ua/news/singlenews/874>

26. Презентація "Мовна політика в Україні в роки незалежності 1991" URL: https://naurok.com.ua/prezentaciya-movna-politika-v-ukra-ni-v-roki-nezalezhnosti-1991---2021-rr-261394.html?utm_source=chatgpt.com

27. Пригодій М. А. Реалізація профільної середньої освіти професійного спрямування у закладах професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти : наукова доповідь на пленарному засіданні методологічного семінару «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації», 4 квітня 2024 р. / М. А. Пригодій ; Інститут професійної освіти

Національної академії педагогічних наук України. Київ, 2024. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6112>

28. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у сфері освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 29 жовтня 2025 р. № 1386. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1386-2025-%D0%BF#Text>

29. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>

30. Про засади державної мовної політики: Закон України *втрапив чинність* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8_%C2%AB%D0%9F%D1%80%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D1%81%D0%B0%D0%B4%D0%B8_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B8%C2%BB?utm_source=chatgpt.com

31. Про застосування мовного законодавства у сфері освіти: лист Міністерства освіти і науки України № 1/19899-25 від 24 вересня 2025 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/95580/#Text

32. Про затвердження Дорожньої карти розвитку професійної (професійно-технічної) освіти для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення на період до 2030 року: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.05.2024 № 717. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0717729-24#Text>

33. Про професійну освіту: Закон України від 11.04.2025 № 13107-д URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ji12654a?an=2>

34. Про стан дотримання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» у 2024 році: річний звіт Уповноваженого із захисту державної мови. URL: <https://mova->

ombudsman.gov.ua/storage/app/sites/14/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202023/zvit-2024-1.pdf

35. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

36. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері професійної освіти «Сучасна професійна освіта» на період до 2027 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 № 419-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/419-2020-%D1%80>

37. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/find?text=%EE%F1%E2%B3%F2%2A#Text>

38. Радкевич В. О., Лузан П. Г., Пащенко Т. М. Фахова передвища освіта: аналітичний огляд ефективності. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. Том 4, № 2. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4209>

39. Сабадир Г. І. Українська мова як чинник національної ідентичності. Current trends in scientific research development proc. of the 7th International scientific and practical conference February 13–15 2025 / ed. Komarytskyu M. L. Boston USA Cognum Publishing House 2025. С. 491–493. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2025/02/CURRENT-TRENDS-IN-SCIENTIFIC-RESEARCH-DEVELOPMENT-13-15.02.25.pdf>

40. Свідерська Г. П. Перспективи розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в Україні в контексті європейської інтеграції. *Професійна освіта: педагогіка і психологія*. 2021. № 3. С. 35–42.

41. У 2025 році до закладів професійної освіти вступило 77 тисяч учнів. URL: <https://osvita.ua/prof-tech-osvita/95727/>

42. Україномовне середовище в освіті: що пропонує новий законопроект? URL: <https://nus.org.ua/2025/03/15/ukrayinmovne-seredovyshhe-v-osviti-shho-proponuye-novyj-zakonoprojekt/>

43. Українська мова в закладах освіти: що пропонує новий законопроект. URL: <https://www.education.ua/news/2025/03/18/ukrainska-mova-v-zakladakh-osvity-shcho-proponue-novyi-zakonoproekt/>

44. Хто може вступити до профтеху у 2025 році: роз'яснення МОН. URL: <https://nus.org.ua/2025/07/11/hto-mozhe-vstupyty-do-proftehu-u-2025-rotsi-roz-yasnennya-mon/>

45. Шептуха О. В. Інклюзивна освіта ветеранів війни в закладах професійної освіти. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*. 2025. № 3 (вересень). С. 356-358. URI: <https://hneu.edu.ua/content/documents/39/3856/Attaches/mv-3-2025.pdf>

46. Шептуха О. В. Проблеми інклюзивної професійно-технічної освіти в Україні. *Сучасні підходи до реабілітації та реадптації військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей: збірник матеріалів Першої міжнародної науково-практичної конференції (5 грудня 2024 р., м. Харків, Україна) [Електронний ресурс] = Modern Approaches to the Rehabilitation and Readaptation of Military Personnel, Veterans and Their Family Members: Collection of Materials of the First International Scientific and Practical Conference (December 5, 2024, Kharkiv, Ukraine)*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 40–44.

47. Чи можуть студенти навчатися онлайн: які умови у 2025 році https://24tv.ua/education/mozhut-studenti-navchatisya-onlayn-2025-rotsi_n2905520. URL: https://24tv.ua/education/mozhut-studenti-navchatisya-onlayn-2025-rotsi_n2905520

48. Career Transition Partnership. Ministry of Defence GOV.UK. URL: <https://www.gov.uk/guidance/career-transition-partnership>

49. CEDEFOP (2020). Vocational Education and Training in Europe – 2020 update. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – DOI: 10.2801/50314

50. EU4Skills: кращі навички для сучасної України. – Офіційний сайт проєкту URL: <https://www.eu4skills.org>

51. Ministry of Education and Science of Ukraine. Strategy for the Development of Vocational Education in Ukraine until 2030 URL: <https://mon.gov.ua>

52. Postna D. A. Provision of employment for veterans of war. Uzhhorod National University Herald Series Law 2025 № 3 (86). P. 49–55. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.712>

53. Radkevych V., Yershova L. Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges // Professional Pedagogics. – 2022. – No. 1(24). – P. 4-17. – DOI: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.4-17>

54. Radkevych, V., & Yershova, L. (2022). Status of preparedness of vocational education system to counter real and potential threats to national security and national interests of Ukraine in the conditions of external and internal challenges. Professional Pedagogics, 1(24), 4–17. URL: <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2022.24.4-17>

55. Transition Assistance Program. U.S. Department of Labor. URL: <https://www.dol.gov/agencies/vets/programs/tap>

56. UNESCO-UNEVOC. (2022). Trends in TVET Policy and Practice. URL: https://unevoc.unesco.org/pub/trends_in_tvete_policy_and_practice_2022.pdf

ДОДАТКИ

Додаток А

Порівняння міжнародного досвіду перекваліфікації ветеранів [використано
17; 25; 52; 55; 48]

Країна	Ключові елементи системи	Результати	Можливість імплементації в Україні
США	Програма <i>Transition Assistance Program (TAP)</i> : індивідуальне консультування, ваучери, онлайн-навчання	80 % ветеранів проходять підготовку до цивільної кар'єри	Так, можливо адаптувати через центри зайнятості та онлайн-платформи
Велика Британія	Служба <i>Career Transition Partnership (CTP)</i> : наставництво, визнання військових навичок	До 70 % працевлаштування протягом 6 місяців	Частково — потребує міжвідомчої співпраці
Ізраїль	Індивідуальні профілі ветеранів, бонуси роботодавцям за прийом колишніх військових	Високий рівень зайнятості, соціальна мобільність	Можливо за умов стимулювання бізнесу
Україна (станом на 2024 р.)	Освітні ваучери, курси від служби зайнятості	Менше 1 % ветеранів пройшли курси	Потребує розширення і спрощення доступу